

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2021-YL- 044

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE ÇEPNİLER

HAZIRLAYAN
Sergen BIYIK

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

AYDIN- 2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Ana Bilim Dalı ... (varsa Programın adı) Programı öğrencisi ... (Öğrencinin Adı Soyadı) tarafından hazırlanan ... (Tezin Başlığı) başlıklı tez, ... (Savunma Tarihi) tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu **Yüksek Lisans** tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

20 / 05 / 2021

Sergen Bıyık

ÖZET

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE ÇEPNİLER

Sergen Bıyık

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

2021, XII + 52 sayfa

Çalışma kapsamında Oğuz'ların bir kolu olan Çepni Boyu'nun, Doğu Karadeniz Bölgesindeki faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda üzerinde durulan problemler Anadolu'nun Türkleşmesi konusunda yanlış algıların bulunması bu algılardan en çok nasibini alan bölgelerden birinin de Doğu Karadeniz Bölgesi olmasıdır. Muhakkak Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Çepniler ile birlikte birçok Türk ve Oğuz boyunun önemli katkıları bulunmaktadır. Lakin, geldikleri tarih ve bölgenin Türkleşmesinde verdikleri ön mücadeleler doğrultusunda problemin ele alınmasında en doğru tercih oldukları düşünülmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinin Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fetettiği 1461 yılından itibaren Türkleşmeye başladığı görüşüne oldukça sık rastlanmaktadır. Bahsi geçen görüşün akademik alanda hiçbir geçerliliği bulunmamasına rağmen sosyal ve politik alanlarda bu kadar çok tekrarlanması akademik çalışmaların az olması ve sadece akademik alanlarda kalması ile alakalıdır. Çalışma ile birlikte Çepniler'in Doğu Karadeniz bölgesine geldikleri tarih ve yürüttükleri faaliyetler doğrultusunda Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde üstlendikleri roller yukarıda bahsi geçen problem kapsamında ele alınmıştır. Çalışmanın çizdiği yol ve vardığı nokta itibarı ile Çepni Boyu'nun Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesi hususundaki katkılarının önemini tarihsel kaynaklar ışığında temellendirilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Oğuzlar, Çepni, Doğu Karadeniz.

ABSTRACT

ÇEPNIS IN THE EAST BLACK SEA REGION

Sergen BIYIK

Master Thesis, Department of History

Thesis Advisor: Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

2021, XII + 52 pages

Within the scope of the study, the activities of the Çepni tribe, a branch of the Oghuzs, in the Eastern Black Sea Region were tried to be discussed. The problem that is emphasized in this direction is that there are wrong perceptions about the Turkization of Anatolia and that one of the regions that has the most share of these perceptions is the Eastern Black Sea Region. Undoubtedly, many Turkish and Oghuz tribes, together with Chepni, made important contributions to the Turkification of the Eastern Black Sea Region. However, it is thought that they are the most correct choice in addressing the problem in line with the date they came and the preliminary struggles they gave in the Turkification of the region. It is quite common to see the view that the Eastern Black Sea Region started to become Turkic since 1461, when Fatih Sultan Mehmet conquered Trabzon. Although the aforementioned view has no validity in the academic field, its repetition in social and political fields is related to the scarcity of academic studies and the fact that it remains only in academic fields. With the study, the roles undertaken by the Chepnis in the Turkification of the Eastern Black Sea Region in line with the date they came to the Eastern Black Sea region and the activities they carried out were discussed within the scope of the above-mentioned problem. The importance of the Chepni Tribe's contributions to the Turkification of the Eastern Black Sea Region, in terms of the path drawn and the point reached by the study, is based on the light of historical sources.

KEYWORDS: Oğuzlar, Çepni, East Blacksea.

ÖNSÖZ

Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepniler adlı çalışmamı sunmuş bulunmaktayım. Lisansüstü eğitimim sürecinde ve bilhassa bu çalışmanın belirlendiği günden, tamamlandığı güne kadar geçen süreçte, desteklerini, bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Dr. Ahmet Toksoy'a bana olan inancı ve güveninden dolayı sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yine, lisansüstü eğitimim süresince benden desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi. Kemal Ramazan Haykırana şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her alanı dahil olmak üzere eğitim hayatım ve bu çalışmamın hazırlanışında her türlü maddi ve manevi olanağı bana sağlayan annem Emine Bıyık'a, ablam Duygu Bıyık'a ve babam Hayrettin Bıyık'a sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	4
1. OĞUZLAR VE BOY TEŞKİLATLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ	4
1.1. Avşar	6
1.2. Bayındır Boyu	6
1.3. Kınık Boyu	7
1.4. Kayı Boyu	7
2.BÖLÜM	8
2. ÇEPNİ İSMİNİN ANLAMı VE TARİHİ KAYNAKLAR IŞIĞINDA ÇEPNİLER	8
2.1. Çepni İsminin Anlamı	8
2.2. DivanüLügati't-Türk'te Çepniler	9
2.3. Cami'üt Tevarih'te Çepniler	10
2.4. Şecere-i Terakime'de Çepniler	11
2.5. Târih-i Âl-i Selçuk'ta Çepniler	11
2.6. Cihannûma'da Çepniler	11
2.7. Kitabul-İdrâk li-Lisanil-Etrâk'ta Çepniler	12

3. BÖLÜM.....	13
3. ÇEPNİLERİN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNE YERLEŞİM TARİHİ VE BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ	13
3.1. Doğu Karadeniz Bölgesinin Kısa Tarihçesi.....	13
3.2. Selçuklular Döneminde Çepnilerin Tarihi Gelişimi	17
3.3. Beylikler Döneminde Çepnilerin Tarihi Gelişimi	19
3.3.1. Çepnilerin Karadeniz'deki İlk İlerleyişleri	19
3.3.2. Hacı Emiroğulları Beyliği.....	22
3.3.3. Kürtün ve Torul: Çepnilerin yeni merkezi.....	23
3.4. Osmanlılar Döneminde Çepnilerin Tarihi Gelişimi.....	24
3.5. Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerinde Çepnilerin Tarihi Gelişimi	34
3.6. Çepniler ile Alakalı Meydana Getirilen Eserler	37
3.7. Çepnilerin İnançları ile Alakalı Meydana Getirilen Çalışmalar	38
SONUÇ.....	40
KAYNAKLAR	42
EKLER	47
EK 1: Çepni Diyarı Olarak Bilinen Torul-Kültün Bölgesinden Fotoğraflar	47
ÖZGEÇMİŞ.....	52

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1: Kürtün Sancağının nüfus değişimi	26
Tablo 4.2: Ayanlardan istenen asker sayıları.....	32

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1 : 24 Oğuz boylarının siyasi teşkilat içindeki yerleri.....	5
Şekil 4.1 : M.Ö. 13. yüzyıl Anadolu haritası: Hitit, Kaska, Hayaşa and Azzi Krallıkları.....	14
Şekil 4.2 : M.Ö. 6. yüzyılda Karadeniz bölgesindeki ilk yunan yerleşimleri.....	15
Şekil 4.3 : 1300 yılında Anadolu	17
Şekil 4.4 : 1335 yılı Anadolu haritası	21
Şekil 4.5 : Rus işgali	34

GİRİŞ

Bugün yaklaşık olarak 1000 yıl gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen, Anadolu'nun Türkleşmesi hususunda oldukça yanlış algılara rastlanmaktadır. Bu yanlış algılar akademik düzeyde az olsa da sosyal ve politik alanlarda kendisini sürekli göstermektedir. Bahsi geçen algılara akademik düzeyde rastlanmasa bile sosyal ve politik alanlarda bu kadar yaygın olmasının sebebi akademik alanda yapılan çalışmaların yeterli sayıda olmaması ile alakalıdır. Daha doğrusu içinde bulunduğumuz şartlar ve karşı karşıya olduğumuz fikri tehlikeler ele alındığında bu yanlış algıların kırılması için daha çok çalışma meydana getirilmesi ve bu çalışmaların yalnızca akademik düzeyde kalmaması gerekmektedir. Anadolu'nun Türkleşmesi hususundaki yanlış algılardan en çok nasibini alan bölgelerden birisi de doğu karadeniz bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, Doğu Karadeniz Bölgesinin 1461 yılında Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fetetmesinin ardından Türkleşme'ye başladığı o güne kadar o bölgelerde Türk unsuru bulunmadığı ve fetih ardından oradaki Rumların asimile olarak Türkleştiği görüşü oldukça yaygındır. Oysa, daha öncesini bir kenara bıraksak dahi bu çalışmaya konu olan Çepnilerin doğu karadeniz bölgesine 14. yüzyılda geldikleri ve geldiklerinde Trabzon Rum İmparatorluğunun sadece şehir merkezleri üzerinde hâkim olduğu bilinmektedir. Şehirlerin çevrelerinde oldukça büyük kitleler halinde yaşayan Oğuz ve Kıpçaklara rastlanmaktadır.

Şüphesiz Osmanlı Devleti, Türk tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olarak asırlar boyunca Türk-İslam aleminin lideri konumunda olmuştur. Lakin burada göz ardı edilen husus, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'yu Türkleştiren unsur konumunda olmadığı aksine 1071 Malazgirt Savaşının ardından süre gelen Türk göçlerinin ve hakimiyetlerinin bir ürünü olmasıdır. Yani, Anadolu Osmanlı ile birlikte Türkleşmemiş, Türkleşen Anadolu, Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesine çıkarmıştır.

Bu çalışma ile birlikte Oğuzların 24 boyundan biri olan, Çepniler'in Doğu Karadeniz bölgesine gelmeleri ve bu bölgelerde gösterdikleri faaliyetleri ele alınarak yukarıda bahsi geçen Doğu Karadeniz'in Türkleşmesi hususundaki yanlış algılardan birinin üzerine gidilmeye çalışılacaktır.

Orta Asya Bölgesinden Anadolu'ya gelen yirmi dört Oğuz boyunun en büyüklerinden biri olarak kabul edilen Çepniler'e diğer Oğuz boylarında olduğu gibi ilk olarak Kaşgarlı

Mahmud'un 1000'li yıllarda kaleme aldığı. Divan-ı Lügat-it Türk isimli eserde rastlanmaktadır. Eserde Çepni boyu yirmi birinci sırada zikredilerek ve damgasının şekli verilmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1985: 58). Oğuzların en eski boylarından biri olarak kabul edilen Çepniler isimlerini günümüze dek korumuşlardır.

Doğu Karadeniz bölgesinin Türkleşmesinde önemli bir rolü bulunan Çepni boyu bugün bile Doğu Karadeniz bölgesinde yoğun kitleler halinde yaşamaya devam etmekte ve bölge tarihinin yaşayan kanıtı niteliğini taşımaktadır. Çepniler'in Doğu Karadeniz Bölgesine Sinop üzerinden geldikleri bilinmekte fakat Sinop'a tam olarka nerden geldikleri bilinmemektedir. Daha öncede belirtildiği gibi Çepniler bölgeye geldiklerinde bilhassa Trabzon üzerinde bir Rum hakimiyeti bulunmakta lakin bu hakimiyet şehir merkezleri ile sınırlı kalmaktadır. Bölgenin Türkleşmesi doğrultusunda, Trabzon Rum İmparatorluğu ile büyük mücadelelere girenÇepniler'inbu tarihten yüz yıllar sonra bölgedeki Rus işgali karşısında da büyük mücadeleleri bulunmaktadır. Bahsi geçen mücadelelere çalışma kapsamında yer verileceği için burada üzerine gidilmemekte lakin bölge tarihinin yaşayan kanıtları oldukları cümlesinin öylesine söylenmiş bir cümle olmadığına vurgu yapılmaktadır.

Çalışma kapsamında ilk olarak, Oğuz boyu hakkında genel bilgiler verilmiş ve ardından Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rolleri bulunan Avşar, Bayındır, Kınık ve Kayı boylarına değinilmiştir. Burada, daha sonrada değinileceği gibi Oğuz boylarının tamamının Anadolu'nun Türkleşmesinde oynadıkları rolün ölçülenemeyecek ve birbiri ile kıyaslanamayacak kadar değerli olduğu hususu unutulmamakta yalnızca çalışma kapsamında Çepni boyunun tek başına ele alınmasının doğuracağı eksikliğin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Anadolu'nun Türkleşmesi hususunda Çepni boyu dışındaki boylara değinilmemesi eksikliğe yol açabileceği gibi bütün boylardan bahsedilmesi de çalışmanın esas konusundan sapılmasına yol açabileceğindenböyle bir tercihde bulunulmuştur.

Çalışmanın, ikinci bölümünde Çepni isminin anlamı konusu ele alınmış bu kapsamda literatürde var olan bütün anlamlara değinilmeye çalışılmıştır. Bilhassa Baheddin Ögel ve İbrahim Kafesoğlu gibi önemli Tarihçilerin Çepni ismi hakkındaki görüşlerine yer vermeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise tarihi kaynaklar ışığında Çepni Boyuna değinilmeye çalışılmıştır. İlk olarak DivanüLügati't-Türk'te rastlanan Çepni Boyu'na, Cami'ütTevarih'te, Şecere-i Terakime'de, Târih-i Âl-i Selçuk'ta, Cihannûma'da ve Kitabul-İdrâk li-Lisanil-Etrâk'ta rastlanmaktadır. Önemli tarihi kaynaklar olarak kabul edilen bu eserlerin hepsi ayrı ayrı ele alınarak, konu tarihsel kaynaklar ile temellendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise Çepni'lerin bölgeye geldikleri ilk tarihler ve bölgede faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır. Bölgedeki ilk faaliyetlerinden, Osmanlı hakimiyeti altındaki faaliyetlerine, Kurtuluş Savası esnasındaki faaliyetlerine ve Cumhuriyet dönemindeki faaliyetlerine kadar değinilmeye çalışılmıştır. Bölümde Çepni Boyunun hâkim unsur olduğu ve hem Çepni hem de Doğuz Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesi açısından önemli rolü bulunan Hacıemirbeyoğluna ayrı bir parantez açılmış ve Çepni diyarı olarak bilinen bugün Gümüşhane ili sınırlarında bulunan Torul ve Kültün bölgesinden bahsedilmiştir. Çalışma kapsamında Kültün ve Torul bölgelerinden fotoğraflar çekilmiş olup çalışmanın sonuna eklenmiştir. Bölge bugün dahi Çepni Boyu'nun izlerini buram buram taşımakta öyle ki Çepni soyadını taşıyan birçok insana rastlanmaktadır.

1. BÖLÜM

1. OĞUZLAR VE BOY TEŞKİLATLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ

Bu çalışmada yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Çepnileri incelemeden önce Çepni boyunun bağlı olduğu Oğuzlar hakkında genel bilgi vermenin faydalı olacağı düşünülmektedir

Oğuz kelimesi boylar manasına gelmektedir (Sümer, 1992a: 14). Tonyukuk Kitabesinde Oğuzlar Göktürk Devleti'nin hasmı olan Çinliler ile dahi birliktelik yapan bir topluluk olarak belirtilmiştir. Bilge Kağan ve Kültigin ismine dikilen kitabelerde Göktürk Kağanı kendisini “Türk”, Dokuz Oğuzları “Oğuz” biçiminde zikretmiş, “*Oğuz budunu benim kendi budunumdu*” demiştir (Orkun, 1994: 104 263-264).

Göktürk Devleti'nin yıkılışında rol aldığı bilinen Oğuzlar daha sonra bir süre Uygur Kağanı Kül-Bilge Kağan'ın oğlunun idaresinde kalmışlardır. Öte yandan Oğuzların hepsi Uygurlara tabi olmamış, daha sonraki dönemde onlarla savaşmışlardır (Gündüz, 2002: 264).

Uygur devletinin yıkılışını müteakip dönemde Oğuzlara ilişkin bilgilerin kaynağı seyyahlar ve coğrafyacılar olmuştur. Nitekim İslam coğrafyacılarından İstahri Oğuzların yurdunun Hazarlar, Kimekler, Karluklar ve Bulgarlar ile çevrili olduğunu, İtil ırmağının Kimekler ile Oğuzlar arasında sınır haline geldiğini, güneyde ise bütünüyle İslam dinini kabul etmiş Cürcan, Farab, İsficab şehirlerinin bulunduğunu, İsficab'dan Harezm'e kadar olan yerlerin ise Oğuz yurdunun güney sınırını oluşturduğunu belirtmiştir (Şeşen, 1985: 154-161).

Halifenin elçisi olarak Bulgar ülkesine gitmiş olan İbn-i Fadlan yolculuğu sırasında Oğuzlarla karşılaşmış ve onlarla ilgili bilgi vermiştir. İbn-i Fadlan'ın aktarımına göre Oğuzların hakani “yabgu” olarak anılıyordu. İbn-i Fadlan Oğuzların yöneticileri arasında İslamiyet'e girenler olsa da kabilenin baskısı yüzünden bu kişilerin tekrar eski dinlerine döndüğünü aktarmıştır (Şeşen, 1985: 30-41).

10. yüzyılda Oğuzlar Türk dünyasını temsil eden önemli topluluklardan birisi haline gelmiştir. Bu dönemde Oğuzların Hazar Denizi ile Sir-Derya Nehri'nin orta yatakları

arasında bağımsız bir devlet kurduğu bilinmektedir. Nitekim Sir-Derya Nehri'nin kuzeyindeki bölüme "Oğuz Bozkırı" denmiştir. Oğuzlar yarı göçebe, yarı yerleşik bir hayat yaşamış, Sir-Derya havzasında "Yenikent, Cend, Suğnak, Karnak, Saprana, Sütkent, Karaçuk (Farab) ve Barçınlığkent" isimleriyle birçok şehir kurmuşlardır (Çınar, 2016). Söz konusu tarihlerde Oğuzlar, "Boz-Ok" ve "Üç-Ok" olmak üzere iki kola ayrılmıştır.

Hun ve Göktürk devletlerinde doğu-batı biçiminde görülen ikili siyasi yapı, Oğuzlarda Boz-Ok ve Üç-Ok biçiminde tezahür etmiştir. Bu ikili yapının temeli, Türk soyunun atası olan Oğuz Kağan'a dayanmıştır. Boz-Ok kolunu Oğuz Kağan'ın "Gün-Ay-Yıldız", Üç-Ok kolunu da "Gök-Dağ-Deniz" adlarında oğullarının her birinden olan dörder oğuldan türemiş boylar temsil etmiştir. Oğuzlarda Boz-Oklar hâkim unsur, Üç-Oklar ise bu hâkim unsura tabi olmuştur (Aksoy, 2002: 317). Buna göre Oğuzlar, "sağ kol" olan Boz-Oklarda on iki, "sol kol" olan Üç-Oklarda da on iki olmak üzere toplamda yirmi dört boydan meydana gelmiştir (Küçük, 2011: 50-53).

Şekil 1.1.:24 Oğuz boylarının siyasi teşkilat içindeki yerleri

10. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Oğuzlardan iki ayrı grup kopmuştur. Birinci grup Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a gitmiş, ikinci grup ise kendi devletlerine bağlı bir uç şehri olan Cend'e göç etmiştir. Birinci grup ilk başlarda Batı âleminde büyük korku ve dehşet uyandırmış olmasına rağmen Peçeneklerin saldırıları karşısında dağılmışlardır (Küçük, 2011: 50-53). Oğuzlardan ayrılıp Cend şehrine göç eden ikinci grubun başını Selçuk Bey çekmiş, bu grup çevredeki egemen kültürün de tesiriyle bir süre sonra İslamiyet'i kabul etmeye karar vermiştir. Bu grubun Müslüman olmasıyla birlikte

Müslüman olan Oğuzlara özel adlandırmayla “Türkmen” denmeye başlanmıştır. Daha sonra gittikçe daha fazla kabul gören Türkmen ismi, 13. yüzyıldan itibaren tamamen Oğuz adının yerini almıştır (Küçük, 2011: 50-53). Bu itibarla 11. yüzyılın ortalarında Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurmuş olan Türk kabilelerine “Oğuz” yanında “Türkmen” de denilmiştir (Kafesoğlu, 2002: 580). İslam dininin kabulüyle birlikte gelişen süreçte Türkmen olarak zikredilmeye başlanan Oğuzlar, kurdukları Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletleri ile birlikte zaman içinde Anadolu’ya hâkim olmuş ve Anadolu’nun bir Türk yurdu haline gelmesinde önemli görevler ifa etmişlerdir (Kaçar, 2010: 9).

Çalışma kapsamında, Çepni boyunu ele almaya başlamadan evvel Anadolu’nun Türk yurdu haline gelmesinde mühim roller üstlenen Oğuz Boylarının bazılarının kısaca ele alınmasında yarar olacağı düşünülmektedir. Belirtmek gerekir ki Oğuz Boylarının tamamının bugün üzerinde yaşadığımız toprakların yurt edinilmesinde rolü ölçülüp biçilemeyecek kadar büyüktür. Burada hepsinden bahsedilmemesinin sebebi çalışmanın ana konusundan çok fazla uzaklaşmamak düşüncesinden başka bir şey değildir.

1.1. Avşar

Bozok koluna mensup olan Avşar boyu Kaşgarlı Mahmut (XI. yy) ve Fahrettin Mübarek Şah (XIII yy) listelerinde Afşar şeklinde Reşidüddin (XIV. yy başı) ile ona dayanan Yazıcı-oğlu (XV. yy) ve Ebulgazi Bahadır Han (XVII. yy) listelerinde ise Avşar olarak geçmektedir (Sümer, 1992a: 160). İlk olarak Milattan Önce 500’lerde rastlanan Avşar isminin “çevik, atak, çabuk iş yapan, ava hevesli” manalarına geldiği düşünüldüğünde kelimenin kökünün “Av” kelimesi olduğu söylenebilmektedir (Kaya, 2007: 4-6). Eski Türk dilinde “El” kelimesi “barış” ve “devlet” anlamını taşımaktadır. Buradan hareketle, “Avşar Eli” veya “Avşar Eller” deyimleri, bu boyun örgütlenme ve devlet kurabilme geleneklerine işaret etmektedir (Kaya, 2007: 4-6).

1.2. Bayındır Boyu

Oğuzların Üçoklar koluna mensup olan Bayındır boyu birçok oğuz boyu gibi Türkiye’nin fethedilmesinde önemli roller üstlenen bir boy olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelime anlamı olarak “daima nimetle dolu olan yer” manasını taşıyan Bayındır’ın ülüşünün, sol dirsekten parmak ucuna kadar olduğu belirtilmektedir. Ongunu ise Sungur kuşu olup bu özelliği ile Peçenek, Çavundur ve Çepnilere benzerlik göstermektedir Bayındır boyunun

tarih sahnesinde üstlendiği başka bir rol ise Doğu Anadolu’da silinemeyecek izler bırakan Ak Koyunlu Devletini kuran unsur olmasıdır. Öyle ki tarihi kayıtlarda Ak Koyunlulara “Bayındır Han Oğulları” ya da “Bayındırıyye” şeklinde de rastlanılmaktadır (Toksoy, 2008: 807).

1.3. Kınık Boyu

Oğuzların Üçok koluna mensup olan Kınıklar’ı Kaşgarlı Mahmut, Oğuz Boyları listesinde ilk sırada vermekte ve boy hakkında “çağının sultanları” ifadesini kullanır. Anadolu’nun Türkleşmesinde önemli bir yeri bulunan Kınık boyu aynı zamanda Selçuklu devletinin kurucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. ReşidüddinFazlullah’ın Oğuz boyları listesine göre Kınıklar, listenin sonunda yirmi dördüncü sırada yer almaktadır. Iğdır, Bügdüz ve Yıva boyları ile beraber Deniz Han’ın oğulları arasında gösterilen Kınık boy adının “her yerde yüce” anlamına geldiği de bilinmektedir (Sümer, 1992: 356).

1.4. Kayı Boyu

Osmanlı Devleti’nin kurucu unsuru olarak kabul edilen Kayı Boyu Kaşgarlı Mahmud’un Oğuz Listesinde Kayıg şeklinde ifade edilmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1939). Kelime anlamı olarak “sağlam, kuvvet ve kudret sahibi” gibi manalar taşıyan Kayı Boyu Türk Tarihi açısından önemi tartışılmayacak bir konuma sahiptir. Zira asırlar boyunca sadece Türk değil dünya tarihinde önemli izler bırakan bir medeniyetin kurucu rolünü üstlenmeleri bunun en büyük göstergesidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta bu çalışmanın da meydana gelmesinde ki esas problemlerden biri olan Anadolu’nun Türkleşmesi ve bu bağlamdaki Osmanlı rolünün tam anlaşılammış olmasıdır. Daha sonra tekrar bahsedileceği gibi Osmanlı gibi büyük imparatorluğun kuruluşunun Anadolu’nun Türkleşmesinin sebebi değil sonucu olduğudur. Daha farklı biri ifadeyle, Osmanlı İmparatorluğu 1071’den bu yana bilhassa Oğuzlar ile birlikte Türkleşen Anadolu’nun dünya tarihine kazandırdığı bir imparatorluk olma niteliği taşımaktadır.

2.BÖLÜM

2. ÇEPNİ İSMİNİN ANLAMI VE TARİHİ KAYNAKLAR IŞIĞINDA ÇEPNİLER

2.1. Çepni İsminin Anlamı

Çepniler, Oğuzların Üçok koluna mensup boylardan birisidir. Çepniler Oğuz Han'ın oğullarından Gök Han'ın dört oğlundan biri olan Çepni'nin neslinden geldiği için bu adı almışlardır. Çepnilerin bilhassa Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türk yurdu olmasında önemli katkıları olmuştur. Kaşgarlı Mahmud Çepnilerden ilk söz eden kişidir (Kaşgarlı Mahmud, 1985).

Bir görüşe göre Çepni kelimesi düşman olan her yerde durmayıp savaşan (Şimşek Umaç, 2011: 181), başka bir görüşe göre de bahadır yani cesur anlamına gelmektedir (Bostan, 2002: 299). Nemeth “Çepni” isminin Kırgızca çep (kalkan) ve Türkçe çeper (duvar, çit, parmaklık) kelimeleri ile alakalı olduğunu belirtmiştir. Yazara göre Çepni ismi kök olarak “koruyucu (birlik)” ve bilhassa “sınır koruyucu (birlik)” manasına gelmektedir (Küçük, 2011: 59).

Ayrıca Çepni isminin eski Türkçede köy başkanının yardımcısı manasına gelen “cüben”, bu başkanın kanal kazmayan ve subaşına çıkmayan kimseden aldığı rehin manasına gelen “cetba” ve çok baş kesen manasına gelen “cebitgan” kelimeleri ile de bağlantılı olabileceği öne sürülmüştür (Kaçar, 2010: 18).

Ögel (1993: 344-345) Çepni ismine ilişkin olarak şu bilgileri vermektedir: “Öyle anlaşılıyor ki gerek Reşideddin ve gerekse Ebülğazi, aslen Moğolca'dan Türkçe'ye girmiş olan “cebe” sözüne bakarak, Çepni boy adını manalandırma yoluna gitmişlerdir. Çingiz-Han çağında bile Türkler, meşhur Moğol generali Cebe'nin adını bu şekilde söylememişler ve Moğolca Cebe'nin karşılığı olan Türkçe Yeme sözünü kullanmışlardı. Cebe sözünü, Çingiz Han çağından önce yazılmış Türkçe sözlüklerde de görmüyoruz. Harezşahlar çağında Türkçe eklerle yapılmış cebelikler gibi sözler varsa da yine aynı sözlükte Moğolca cebe sözü Türkçe sağıt sözü ile karşılanmıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Türklerin General Cebe'ye, Cebe dememelerinin de bir sebebi vardı. Çingiz Han'ın ikinci oğlu Cöçi'ye de Türkler Cöçi dememişler ve bu kelimenin Türkçe'deki karşılığı olan Tüşi sözünü

ona ad olarak kullanmışlardı. Çepni boy adının Reşideddin tarafından yapılan etimolojik izahı, bir halk etimolojisidir. Şunu da unutmamalıyız ki, halk da sözleri manalandırırken, kendi çağlarındaki köklere, eklere veya bize kadar gelmiş, kaybolmuş sözlere bakarak bu manayı veriyordu. Bir gerçek varsa o da Çepni boy adının Çingiz çağından çok önceleri meydana gelmiş olmasıdır. Bu sebeple halkın, Eski Türkçe'deki gramer kaidelerini ve kaybolmuş sözleri bilmesine imkân yoktu. Bununla beraber, bu sözlerin halk tarafından nasıl anlaşıldıklarını bilmekte de bir fayda vardır. Moğolca'da cebe sözü "silah" anlamına gelirdi. Bu anlamdan genişleyerek, aynı sözün "bahadır ve cesur insan" anlamına da geldiği, bazı örneklerden anlaşılmaktadır. Fakat halkın "-ni" ekini nasıl açıklayarak bu sonuca vardıklarını anlayamıyoruz. Prof. Bang bu ek hakkında da önemli tahlillerde bulunmuştur. Acaba halk, cebe sözünden aşını, koşnu gibi bir türeyiş mi yapmak istemişti? Maalesef bütün bu noktalar, şimdilik karanlık kalmaktadırlar."

Kafesoğlu (1995: 218) eski Türk boyları isimlerinin boyun siyasi ve sosyal özelliklerini yansıttığını, bu bağlamda Çepni kelimesinin askeri teşkilat ve unvanlarla alakalı olan "Çor, Yula, Kapan, Külbey, Yabuka, Yeney, Taryan, Buka, Tarduş" gibi isimlerle birlikte bu gruba dâhil olduğunu ve Çepni isminin askeri ve siyasal nitelik taşıdığını belirtmiştir. Geybullayev Azerbaycan'ın Şamaha yöresinde Çepni kelimesiyle ilişkili on yedi yer isminin bulunduğunu bildirmiştir. Bunlardan Çepni, Cabani, Çapni biçiminde olanlar Zangezur ve Kuba bölgelerinde yer almaktadır. Kazak şehrinin Daşsalahlı bölgesinde de "Çepni" isminde bir yerin olduğu bilinmektedir (Küçük, 2011: 59). Ataniyazov (1994: 227) Çepni kelimesinin eski Türkçedeki "küçük grup", "sürü" manasındaki "çep", "çöp" kelimesinden türediğini belirtmiştir.

2.2. DivanüLügati't-Türk'te Çepniler

Kaşgarlı Mahmud'un 1072-1076 yılları arasında yazdığı "DivanüLügati't Türk" Çepnilerden bahseden en önemli ve en eski yazılı kaynak niteliği taşımaktadır. Türk kültürü, dili ve tarihi bakımından zengin bir kaynak olan bu eserde Oğuz boyları hakkında da bilgi verilmektedir. Bu kapsamda Oğuzların yirmi iki bölük olduğu, her bölüğün ayrı bir belgesinin ve hayvanlarına vurulan bir işareti olduğu belirtilmekte, birinci boy olan Kınık'tan başlayarak bütün bölükler tanıtılmaktadır (Çelik, 1999: 11).

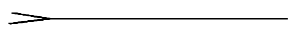
DivanüLügati't Türk'ün "Oğuz" başlıklı maddesinde "Bir Türk boyudur. Oğuzlar Türkmen'dirler. Bunlar yirmi iki bölüktür; her bölüğün ayrı bir belgesi ve hayvanlarına

vurulan bir alameti vardır. Birbirlerini bu belgelerle tanurlar.” biçiminde bir açıklamaya yer verilmiştir (Atalay, 1941: 55) Bu açıklamayı müteakip 22 Oğuz boyunun adı ve işaretleri sunulmaktadır (Sümer, 1999: 229). Çepni maddesinde ise “Yirmi birincisi: Çepnilerdir. Belgeleri şudur: “ ” biçiminde ifadeler yer almaktadır (Kaşgarlı, 1985: 58).

Eserin en sonunda “Bu oymakların hepsini herkesçe bilinmesi gerekli olduğu için yazdım. Bu belgeler onların hayvanlarının, atlarının, binitlerinin alametidir. Hayvanlar karıştığında her bölük kendi hayvanını bu belgelerden tanır. Bu saydığım bölükler köktür. Bu kökten birtakım oymaklar çıkmıştır; onları söylemedim, sözü kısa kestim. Bu bölüklerin adları onları kurmuş olan eski dedelerinin adlarından alınmıştır” (Kaşgarlı, 1985) denilerek boyların ve bu boylara ait işaret, damga ve belgelerin nasıl bir görev ifa ettiği anlatılmaya çalışılmıştır. Nitekim Oğuz damgaları sadece hayvanların işareti olarak görülmemekte, cemiyetin de birer işareti olarak değerlendirilmektedir (Yalgın, 1943: 5).

2.3. Cami’üt Tevarih’te Çepniler

Reşideddin Fazlullah tarafından 1310 yılında hazırlanan “Cami’üt Tevarih” adlı eserde “Oğuzların ve Türklerin Tarihi” başlığı altında Oğuz Destanı yer almaktadır. Buna göre Oğuz Han henüz hayattayken Bozoklar ve Üçoklar diye ikiye ayırdığı altı oğlundan yirmi dört torun dünyaya gelmiştir. Oğuz Han’ın vefatını müteakip yerine Kün Han geçmiştir. Oğuz Han’ın değer verdiği bilge bir kişilik olan İrkıl Hoca, devletin sürekliliğinin sağlanması ve istikrar adına bu yirmi dört oğula birer lakap, hayvanlarına vurmaları için birer tamga ve birer ongun belirlenmesini tavsiye etmiştir. Kün Han bu düşüncüyü benimsemiş ve görevi de İrkıl Hoca’ya tevdi etmiştir. İrkıl Hoca da yirmi dört çocuğun her birine birer lakap, tamga ve ongun tayin etmiştir (Togan, 1982: 52).

Cami’üt Tevarih’te Çepni, Üçokların en büyüğü olan Kök Han’ın en küçük oğlu olarak belirtilmiş ve düşman olan her yerde durmayıp savaşan bahadır olarak tarif edilmiştir. Çepnilerin ongunu sunkur, hümay; ülüşü ise sol qarı yağrın, sol yanbaş olarak belirtilmiştir (Togan, 1982: 52). Cami’üt Tevarih’in ilgili kısmında Çepni boyunun tamgası şu şekilde gösterilmiştir:

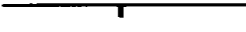
2.4. Şecere-i Terakime’de Çepniler

Ebul Gazi Bahadır Han’ın 1660 yılında tamamladığı “Şecere-i Terakime” adlı eserde Oğuz boy teşkilatı ve bu teşkilat dâhilinde Çepnilerin yeri hakkında bilgi verilmiştir. Söz konusu eser Türkmen beyleri arasında anlatılan rivayetler ve beylerin ellerinde bulunan şecerelere istinaden telif edilmiştir. Dahası tarihi eserlerden de Cami’ütTevarih’deki Oğuzname bölümünden istifade edilmiştir (Ebülgazi Bahadır Han, 1970).

Şecere-i Terakime’de “On İki Yüzlük ve Yirmi Dört Oymağın Manası Hakkında” başlığını taşıyan bölümde Oğuz boy teşkilatıyla ilgili olarak “*Oğuz Han’ın ad koyduğu kişileri ve kumadan doğan torunları bunlar yirmi dört kişiydi. Hepsinin adlarını yukarıda bir söyledik. Bunların hepsi evin dışında oturdular. On ikisi at tutup oturdu, on ikisi kapıda oturdu. Bu yirmi dördünden doğanlara “Aymak” dediler.*” denmiştir.

Eserin sonraki bölümünde yer alan “Oğuz Han’ın Torunlarının Adlarının Anlamı, Damgaları ve Kuşları Hakkında” başlığını taşıyan bölümde 24 Oğuz boyunun ismi, özelliği ve kuşu hakkında malumat verilmiştir. Bu kısımda Oğuz’un on altıncı torunu olarak geçen Çepni cesur, kahraman olarak tarif edilmiş ve kuşu (ongunu) “Huma” olarak tavsif edilmiştir. Ayrıca tamgaları olarak gösterilmiştir (Ebülgazi Bahadır Han, 1970: 31-51)

2.5. Târih-i Âl-i Selçuk’ta Çepniler

15. yüzyılda Yazıcıoğlu Ali Reşidüddin’in eserinden bazı değişiklikler yapmak suretiyle Türkçe’ye çevirdiği ve “Târih-i Âl-i Selçuk” adını verdiği eserinin baş tarafında Çepniler hakkında bazı bilgilere yer verilmiştir. Söz konusu eserde Çepni’nin damgası diğerlerinden farklı biçimde olarak gösterilmiştir (Yazıcızade Ali, 2017)

2.6. Cihannûma’da Çepniler

Kâtip Çelebi tarafından 17. yüzyılda hazırlanan “Cihannuma” isimli coğrafya kitabında Çepnilerden söz edilirken dillerinin Türkçe-Farsça arası olduğu belirtilmiştir (Çelik, 2002: 313). Yazar eserinde Canik eyaletinden söz ederken Çepnilerden de

bahsetmiştir. Köprülü (1925: 209) söz konusu eserde geçen “*Bunun bazı yerlerinde gizli Rafizî taifesi vardır*” ifadelerinin Çepnileri işaret ettiğini ifade etmiştir. Yine Köprülü’ye göre aynı eserde geçen “*Trabzon’un cânib-i garp ve cenubi cibâl-i Çepni derler, bunda etrâk taifesi sakın olur. Laz taifesiyle müşterektir. Lisanları Türk ve Acem ve şah-ı Acemi mabud-ı itikat edip Rûvafizedendir.*” biçimindeki sözlerden Çepnilerin Karadeniz’de oldukça yoğun bir şekilde buldukları sonucu çıkmaktadır.

2.7. Kitâbul-İdrâk li-Lisanil-Etrâk’ta Çepniler

Endülüslü âlim Ebu Hayyan’ın 1312 yılında Mısır’da hazırladığı “Kitâbul-İdrâk li-Lisanil-Etrâk” adlı eserde Çepniler’in ismi geçmekte ve Çepniler “Türklerden bir kabile” olarak tarif edilmektedir. Başka bir deyişle Ebu Hayyan Çepniler’in bir Türk boyu olduğunu belirtmektedir (Kaçar, 2010: 13). Söz konusu kayıt Çepniler’in önemli bir başarı elde ederek isimlerini Mısır’a kadar duyurmuş olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Zira bu eserde yalnızca Çepni ile Kınık boyundan bahsedilmektedir (Sümer, 1992a: 9).

3. BÖLÜM

3. ÇEPNİLERİN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNE YERLEŞİM TARİHİ VE BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ

Anadolu'nun bir Türk vatani haline gelmesinde çok önemli katkılar sağladığı tarihçiler tarafından kabul edilen Çepnilerin Anadolu'daki varlıkları 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Çepnilerin Anadolu'ya nasıl geldikleri, nerelere yerleştikleri ve nasıl yayıldıkları hakkında ise detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. 12. yüzyıla ait belgelerde daha ziyade Çepni mevcudiyetinden ve onun kaynağından söz edilmekte, bilhassa 16. yüzyıldan itibaren tutulmaya başlanan Osmanlı tahrir defterlerinde Çepnilerin Anadolu'nun iskânına ve Türkleşmesine ilişkin katkılarına işaret edilmektedir.

Çepnilerin Anadolu'ya nasıl geldiği ve özellikle Doğu Karadeniz'de hangi şartlar altında yerleşmeye başladığını daha iyi anlayabilmek için bölgenin tarihçesine kısaca değinmenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3.1. Doğu Karadeniz Bölgesinin Kısa Tarihçesi

Doğu Karadeniz bölgesinin bilinen en eski uygarlığı Azzi-Hayaşa uygarlığıdır. Orta Doğu Anadolu'da Van Gölü yakınlarında Azzi Krallığı, Trabzon'un güneyinde Kuzeydoğu Anadolu'da ise Hayaşa Krallığı kurulmuştur. Bazı Hitit çivi yazılı kil tabletlerinde bu uygarlık, Hayaşa ve Azzi krallıkları arasında yer alan ve bir konfederasyona benzeyen bir medeniyet olarak geçmektedir (Özkul, 2019: 23).

Şekil 3.1.: M.Ö. 13. yüzyıl Anadolu haritası: Hitit, Kaska, HayaşaandAzzi Krallıkları

Azzi-Hayaşa konfederasyonuna birkaç kez saldırması nedeniyle Hititler bu konfederasyon için önemli bir düşman olmuştur. Sonunda Hitit generali Suppiluliuma savaşı kazanmış ve M.Ö. 1350’li yıllarda Hayaşa kralı Hakkani ile bir anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Suppiluliuma’nın kız kardeşi Hakkani ile evlenmiştir. Hititler’in Hayaşalıları nasıl ilkel bir topluluk olarak gördüklerini aşağıdaki alıntıdan anlamak mümkündür: *“Size gelin olarak verdiğim kız kardeşimin kız kardeşleri var; evliliğiniz sayesinde artık akrabanız oldular. Hitit topraklarında bir kanun vardır. Kız kardeşlerinize, kayınbiraderinize veya kuzenlerinize yaklaşmak yasaktır; buna izin verilmez. Hitit ülkesinde kim böyle bir fiil işlerse yaşamaz, ölü. Ülkeniz medeni olmadığı için kendi kız kardeşiniz, baldızınız veya kuzeninizle evlenmekte tereddüt etmiyorsunuz. Hitit ülkesinde ise böyle bir eyleme izin verilemez.”* (Özkul, 2019: 23).

Kısa süreli bir barıştan sonra Azzi-Hayaşa Hititlere yeniden saldırmış, ancak dönemin Hitit imparatoru Mursili II bu kez Azzi-Hayaşaları tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu olayın üzerinden yaklaşık 500 yıl sonra Karadeniz kıyılarında ilk Yunan yerleşimleri başlamıştır (Şekil 4.2.). Tarihçi Charles King (2015: 46), bu ilk yerleşimlerin tahmin edilenden çok daha önce söz konusu olabileceğini öne sürmektedir: *“Yunanlılar Karadeniz’e MÖ 1000’in ilk yarısında, belki de daha erken girdiler. Muhtemelen güney kıyılarda maden arıyorlardı ... Ege kıyılarının artan nüfusu, Kuzey’de yeni yerler aramaya neden olabilir.”*

Şekil 4.2.: M.Ö. 6. yüzyılda Karadeniz bölgesindeki ilk yunan yerleşimleri

Yukarıdaki haritada da görülebileceği gibi, Yunanların M.Ö. 6. yüzyılda burada birçok kolonileri vardı. Herodot (2011: 94), Doğu Karadeniz halkının (Moschoi, Tibareni, Macrones, Mossynoeci ve Marres) M.Ö. 5. yüzyılda Pers imparatoru I. Darius'a yılda 7700 kilo gümüş ödediğini belirtmiştir. Mossynoeci'ler Trapezunt'un batısında yaşadığı için bu topluluk muhtemelen Harşit Vadisi civarında yerleşmiştir. Xenophon'un askerleri Mossynoeci'nin başkentini istila ettiklerinde ekmek, buğday taneleri, yunus eti ve yunus yağı, fındık ve şarap bulmuşlardır (Xenophon, 2014: 27-29). Bu bilgilerden, Mossynoeci'lerin balıkçılık ve çiftçilik ile uğraştıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu topluluğun Harşit Vadisinin gümüş madenlerini çıkardıkları da ihtimal dâhilinde gözükmektedir.

Dönemin diğer asimilasyon faktörü Pers Ahameniş İmparatorluğu idi. Bütün Anadolu, M.Ö. 6. yüzyılda Büyük Kiros tarafından işgal edilmiştir. Yunan şehirleri dâhil tüm Anadolu halkı onlara vergi ödemek zorunda kalmıştır. Yaklaşık iki yüz yıllık Pers egemenliğinden sonra karışık bir Helenistik krallık olan Pontus Krallığı ortaya çıkmıştır. Krallığın yöneticileri Persler, halk ise Yunanlılar ve yerel topluluklardı. M.Ö. 64 yılında bu Krallık Roma İmparatorluğu'na katılmıştır (Özkul, 2019: 26).

Karadeniz bölgesi bundan sonra yaklaşık 1200 yıl Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak kalmıştır. Roma İmparatorluğu M.S. 395 yılında bölünmüş olsa da Karadeniz bölgesi için bu durum önemli olmamıştır. Zira bölge Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans İmparatorluğu) bir parçası olarak kalmıştır. Bu dönemin en önemli gelişmesi Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılması olmuştur. Bu yeni din yavaş yavaş yayılmış ve 5. yüzyılda tüm Anadolu'yu kaplamıştır. Yerel halkın yerel inanç sistemleri ya unutulmuş ya da bu yeni din ile kaynaşmıştır. Dolayısıyla Anadolu sakinleri arasında bağ kurmada Hıristiyanlığın son dönemdeki tüm imparatorluklardan daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Bizanslılar, bu dönemde bölgelerini “Tema” adı verilen idari bölümlere ayırmıştır. Karadeniz bölgesi 640'lı yıllardan 820'lere kadar Ermeni Teması'na ait olmuştur. 820'den sonra Ermeni Teması daha küçük bölümlere ayrılmış ve Doğu Karadeniz bölgesi Chaldia Temasına katılmıştır. Bu Tema Trabzon (Trebizond) İmparatorluğu'nun merkezini oluşturmuştur.

Birinci bin yılın birinci yüzyılının sonunda Selçuklu Türkleri, Bizans İmparatorluğu ile Chaldia Temasının bağlantısını ortadan kaldırmış, ancak Temayı ele geçirememiştir. Nihai saldırı Katolik Avrupa'dan gelmiştir: Byzantion (Konstantinopolis) 1204'te dördüncü haçlı seferinde işgal edilmiştir. Bu istila, AlexiosKomnenos'uChaldia Temasının başkenti Trabzon'u kuşatmaya sevk etmiştir. Alexios, Bizans İmparatoru AndronikosKomnenos'un torunu olduğu için Tema kolayca teslim olmuştur.

Öte yandan AlexiosKomnenos liderliğindeki Trabzonİmparatorluğu'nun, başta Bizans ve Selçuklu Türkleri olmak üzere birçok düşmanı olmuştur. Ancak Alexios'un oğullarının başarılı diplomatik politikaları İmparatorluğu ayakta tutmuştur. İtalyan tüccarlarla gerçekleştirilen yoğun ekonomik faaliyetler İmparatorluğa önemli oranda gelir sağlamıştır. Trabzon İmparatorluğu o dönemde güvenli ticaret yolu üzerinde olduğu için, 13. yüzyılın ortalarında Moğolların İpek Yolu ticaretine müdahalesi İmparatorluk için büyük bir fırsata dönüşmüş, bu sayede İmparatorluk bölgenin en zengin devleti haline gelmiştir (Özkul, 2019: 26)

Şekil 3.3.: 1300 yılında Anadolu

3.2. Selçuklular Döneminde Çepnilerin Tarihi Gelişimi

Çepnilerin batıya göçü, Selçukluların Anadolu'ya ilk akınları ile gerçekleşmiş, büyük bir bölümü Batı Anadolu'daki Paflongonya ve Trabzon devleti sınırlarına yerleştirilmişlerdir. Özellikle Sinop'un Selçuklular tarafından fethedilmesinde Çepniler önemli bir rol oynamışlardır (Köprülü, 1925: 206).

Büyük Selçuklu Devleti'nin 1040 Dandanakan Savaşı ile Horasan'da kurulmasını müteakip Türkler yurt edinme maksadıyla Anadolu'ya çeşitli akınlar düzenlemiştir. Bu çerçevede Bizans'a karşı kazanılan Pasinler Savaşının (1048) sonrasında Nişabur üzerinden Harşit-Kelkit havzalarına Türkmen göçü yaşanmıştır (Tellioglu, 2007a: 656). 1071 tarihindeki Malazgirt Savaşından sonraki on yıl içerisinde gerek Horasan ve Azerbaycan'dan Oğuz göçü gerçekleşmiş gerekse de Karadeniz kıyılarından Marmara ve Akdeniz kıyılarına kadar fetihler hayata geçirilmiştir (Ünal, 1980: 88).

Selçukluların liderliğinde gerçekleşen bu Türkmen fetihleri birincisi Çoruh nehrinden itibaren Karadeniz sahilindeki dil, ikincisi Kura, Çoruh, Kelkit, Yukarı Kızılırmak vadileri, üçüncüsü Aras, Karasu, Kızılırmak vadileri, dördüncüsü Aras, Murat, Yukarı Fırat vadileri ve beşincisi Hoy, Bargiri, Ahlat yolu olmak üzere beş ana yönde hareket etmiştir. Birinci hareket yolu Çoruh Irmağının kaynağı olan Erzincan yakınlarından başlayıp Harşit Vadisi boyunca bir dil şeklinde Karadeniz'e çıkmıştır. Öte yandan bu güzergâhta Giresun'dan

ötesine geçilememiştir. İkinci yol ise Karadeniz sahili boyunca Kura, Çoruh, Kelkit, Yeşilirmak üzerinden Çankırı ve Kastamonu taraflarına uzanmış, Kelkit, Çoruh ve Harşit nehirlerinin ağzında ortak bir geçiş hattı meydana gelmiştir (Ünal, 1980: 56-57).

Bu dönemde Harşit Havzası Emir Ahmet'in kurduğu Danişmentlilerin (1080-1178) egemenliği altında kalmıştır (Merçil, 1985: 253). Danişmentlilerden daha önce kurulmuş olan Mengüçüklü Beyliği (1072) başta Erzincan merkezli kurulmuş, batıda Divriği'den doğuda Palu'ya kadarki yerleri kontrol etmiştir. Bu alan içerisinde Harşit Çayı ile Kelkit Çayı da bulunmaktaydı. 1120 yılında Mengüçük Beyliğinin Trabzon Rum İmparatoru ile anlaşıp Danişmentlilere saldırmasına rağmen Danişmentliler Artukluların yardımıyla savaşı kazanmışlardır (Merçil, 1985: 253). Bunun akabinde tüm Anadolu'da olduğu gibi Harşit Havzasına da Anadolu'da kurulan ilk Türk devleti olan Büyük Selçuklu devleti hâkim olmuştur. 12. yüzyıl boyunca Anadolu'nun Müslüman Türkleşmesi devam etmiş, Orta Anadolu üzerinden giden gruplar bir taraftan Batı Anadolu yaylalarına ve Ege sahillerine, diğer taraftan ise Karadeniz sahillerine yerleşmiştir (Ünal, 1980: 193).

Moğol istilası nedeniyle Türkistan'da ve Horasan'da yaşayan Türk boyları Moğollardan kaçarak Anadolu'ya göç etmiştir. Bu çerçevede izlenen Türkleştirme politikası kapsamında Çepniler de Karadeniz bölgesine yerleştirilmiştir. İran'ın Horasan bölgesinden gelen ve Alevi Müslümanlar olan Çepniler bölgeye 13. yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlamıştır. 100.000 kişilik bu boyun büyük bölümü Giresun, Tirebolu, Görele ve Vakfikebir'de yerleştirilmiş, ancak hangi tarih aralığında Karadeniz'e geldikleri kesin olarak bilinmemektedir (Aça, 2009: 3).

Kökel'e (2016: 20) göre Alevi lideri Hacı Bektaş Veli, Kırşehir'in Suluca Karahöyük ilçesine yerleşmiş ve müridi Güvenç Abdal'ı Karadeniz'e göndermiştir. Güvenç Abdal Harşit Vadisindeki Kürtün'ün Şıhlı (Taşlıca) köyüne yerleşmiştir (Pekin, 2011: 96). Bölgedeki Çepni halkının dini lideri haline gelen Güvenç Abdal, günümüzde Sinop'tan Trabzon'a Alevi köylerinde önemli bir şahsiyet olarak bilinmektedir.

Çepniler 1240 tarihli Babai Türkmenlerinin Doğu Anadolu'da çıkarmış oldukları ayaklanmaya büyük ölçüde katılmışlardır (Sümer, 1992b: 25-26). 1243 yılındaki Köse Dağ Savaşında yenilgiye uğrayan Anadolu Selçuklu Devleti yerini Moğol/İlhanlı hâkimiyetine bırakmıştır. Bu sonuç bölgesel güçlerin tekrar aktif hale gelmesine neden olmuştur. Çepniler ise bu sırada Sinop bölgesinde ve Yukarı Kelkit boylarında kalabalık gruplar halinde

hayatlarını sürdürmüşlerdir (Sümer, 1992b: 11). İlhanlıların Anadolu'da tayin ettiği yöneticilere bağlı gözükken Çepniler, iç işlerinde beylik veya yarı bağımsız bir topluluk olarak yaşamışlardır.

3.3. Beylikler Döneminde Çepnilerin Tarihi Gelişimi

13. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans İmparatorluğu ile bağları zayıflamış olan Trabzon Rum Devleti, Sinop'un kaybedilmesinden sonra batısındaki dağlık bölgedeki Türkmen ilerlemesine engel olamamıştır (Dilcimen, 1940: 18). Aynı yüzyılın son çeyreğinde, Trabzon haricindeki bölgede Helenistik kültürden bahsedilemeyeceği gibi veba salgını ve Türk saldırıları nedeniyle bu şehirdeki Hıristiyan nüfus da önemli ölçüde azalmıştır. Bu dönemde Türkiye Selçukluları Türkmen isyanları ve Moğol baskısı ile meşgulken, Sinop'un fethi kapsamında tanınmaya başlayan Çepniler, Doğu Karadeniz bölgesinin demografik yapısını büyük ölçüde değiştirecek faaliyetlere girişmiş, 13. yüzyılın son döneminden itibaren bölgenin Türk yurdu haline gelmesinde büyük bir rol oynamışlardır (Tellioglu, 2007b: 124).

3.3.1. Çepnilerin Karadeniz'deki İlk İlerleyişleri

Orta ve Doğu Karadeniz'deki Çepnilerin iki taraftan Karadeniz sahillerine indiği bilinmektedir. Bunlardan birincisini Karadeniz dağlarında yaylacılık yapan ve Harşit Vadisinden sahile inenler, ikincisini ise Rumların Sinop saldırısına karşı koyan ve Samsun'dan sahil boyunca doğuya doğru ilerleyen Çepniler oluşturmuştur (Bostan, 2002: 354).

Çepnilerin Sinop kıyılarına iskânları, Anadolu'da Moğol nüfuzunun artmasıyla ilgili olmuştur. Pervane'nin öldürülmesinden sonra başlayan Türkiye Selçuklu tarihinin son döneminde Baycu'nun tüm askerleri ve aileleri ile Anadolu'da oturmaya başlaması, Hülagueve Abaka dönemlerinde yeni Moğol güçlerinin bunlara katılmaları, bu dönemde Anadolu'da meydana gelmiş olaylar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu'nun doğu bölgelerindeki Türkmenlerin geniş ölçüde yer değiştirmelerine neden olmuştur. Türkmenler bir yandan kuzeyde ve güneyde dağlık ve kıyı bölgelerine çekilmiş, diğer yandan da Bizans uçlarına ve Memluk topraklarına göç etmişlerdi. Söz konusu dönemde beş Türkmen topluluğu varlık göstermiştir: Maraş-Malatya bölgesindeki Ağaç-Eriler, Sinop-Samsun bölgesinde yaşayan Çepniler, Germiyanlar, Köyceğiz-Denizli-Uşak Türkmenleri ile

Ermenek, Mut, Silifke ve Anamur bölgesindeki Karamanoğulları Türkmenleri (Sümer, 1970: 46-50).

Memluk Sultanı Baybars'ın Moğolları yenmesi üzerine Anadolu'da yaşanan kargaşaları fırsat gören Trabzon Rum İmparatoru Giorgi 1277 yılında Sinop'a saldırmış, ancak Çepniler Giorgi'yi denizde karşılayarak Rumların donanmasını hezimete uğratmıştır (Sümer, 1999: 13). Bu başarı Çepnilerin yoğun bir şekilde Sinop'ta yaşadıklarını ve denizde savaşabilecek kapasitede olduklarını göstermesi bakımından önemlidir (Bostan, 2002: 354). Ayrıca bu durum, Çepnilerin Sinop bölgesine ne zaman yerleştiklerine ilişkin bir kanıt sunmamakla birlikte ilerleyen dönemde Ordu bölgesine girerek orada Bayram Bey'in idaresinde bir beylik kuran topluluğun Sinop'ta görülen Çepnilerden olması olasılığını güçlendirmektedir (Sümer 1992b: 13).

1280 yılında Rum İmparator Giorgi intikam almak amacıyla Çepnilere saldırmış ancak esir düşmüştür. Sonraki İmparator II. Yuannis (1280-1297) döneminde Çepniler Ordu ve Ünye'yi fethederek doğuya doğru ilerleyişlerine devam etmişlerdir (Sümer, 1999: 13). Çepniler bu fetihlerle yetinmemiş daha sonra beylik haline gelecek Bayram Bey ailesinin liderliğinde Trabzon'a da büyük akınlar düzenlemişlerdir. Bununla birlikte Kuşdoğan Bey'in komutasındaki Çepniler Giresun civarında Rumlar tarafından ilk defa mağlup edilmişlerdir (Albayrak, 2003: 75).

14. yüzyıl başlarına ait Rum kaynaklarına göre bu dönemde Doğu Karadeniz'de yaklaşık 500 kilometrelik alanda Türkmenler hâkimiyet kurmuş, Hamsiköy, Torul, Gümüşhane ve Kovanlar tarafı Türklerle Rumlar arasında sınır haline gelmiş, Türkmen saldırıları karşısında Rumlar Trabzon'un dışından şehir merkezine göç etmiştir (Telliöglü, 2007a: 659). Öte yandan Çepni reisi Bayram Bey 1332 yılında Hamsiköy'e akın düzenlemiş, ancak Rumlara yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştır (Bostan, 2002: 255). (Şekil 4.4.-Kırmızı oklar Çepnilerin Trabzon Rum İmparatorluğu'na saldırılarını göstermektedir).

Şekil 4.4.: 1335 yılı Anadolu haritası

1350'li yıllara kadar Yukarı Kelkit Vadisinde ikamet eden Çepniler 1348 yılında Trabzon'un fethi için oluşturulan Türkmen ittifakına iştirak etmişlerdir. Akkoyunlu Tur Ali Bey, Erzincan hâkimi Ahi Ayna Bey, Bayburt hâkimi Rikabdar Mehmed Bey ile Çepni reislerinden Bozdoğan ve Hacı Emir Bey'den müteşekkil bu ittifak Trabzon kuşatmasından eli boş dönmüştür (Sümer, 1992b: 14). Bu kapsamda Çepniler, güneyden kuzeye, içten kıyıya Harşit Vadisini kuşatmıştır. Ancak Çepniler vadinin Ardasa (Torul) adı verilen en güney kısmına dokunamamıştır. Zira Ardasa'nın sadece gümüş ve altın madenleri değil, aynı zamanda bu madenleri savunmak için güçlü kaleleri ve muhafızları da bulunmaktaydı. Bu durum, Türklerin neden 1461 yılına kadar kasabayı ele geçiremediğini açıklamaktadır. Vadinin yerel halkı (çoğunlukla Rum ve Ermeniler) vadinin en kuzeyine (Tirebolu) ya da en güneyine (Ardasa) taşınmıştır.

Bu saldırılar Trabzon Rum İmparatorluğu için ciddi sorunlara neden olmuştur. İmparatorluk halkı bu göçebe ve savaşçı insanların baskısını uzun süre üzerlerinde hissetmiştir. Rum imparatorları, kızlarını bazı Türk liderlerle evlendirerek sorunu çözmeye çalışmıştır. Nitekim III. Alexios'un kız kardeşi Maria, Akkoyunlu lideri Fahrettin Kutluğ (1352) ile III. Alexios'un diğer kız kardeşi Theodora, Hacı Emir (1358) ile III. Alexios'un kızı Eudokia, Taceddin (1362) ile evlendirilmiştir. Bryer (2014: 206) toplamda 11 Trabzon prensesinin Müslümanlarla evlendirildiğini belirtmektedir. Hısımlık çerçevesinde tesis edilen bu ittifak, Trabzon Rum Devleti ile Türkmenler arasında farklı neticeler doğurmuştur.

Örnek olarak Yeşilirmak deltası çeyiz olarak Tacettinoğullarına bırakılmış, Ünye ise Hacı Emir tarafından Rumlara verilmiştir (İnan, 1996: 70).

Ancak bu evlilikler bölgeye uzun süreli bir barış getirmemiştir. 1380 yılında III. Alexios, Philabonites (Harşit) vadisindeki Çepnilere karşı bir sefer düzenleyerek onları iç bölgelere itmek zorunda kalmış, ancak Çepniler topraklarına saldırmaya devam etmiştir. Böylece 15. yüzyılın ortalarında Çepniler Sinop'tan Trabzon'a kadar yayılmıştır. Gümüşhane'de maden işleten bazı köyler dışında bölgenin gayrimüslim halkı sahil kasabalarına taşınmak zorunda kalmıştır.

3.3.2. Hacı Emiroğulları Beyliği

Hacı Emiroğulları Beyliği Bayram Bey'in bir pazar yerini ele geçirdiği 1313 yılında kurulmuştur. Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir Bey yaptığı işlerle babasını geçtiği için beylik onun ismiyle anılmıştır. Geniş bir alana nüfuz eden Canik beylikleri içinde en önemlisi olan ve Ordu taraflarında kurulan Hacı Emiroğulları Beyliği Danişmentlilere dayanmaktadır. Nitekim Danişmentlilerin ağırlıklı nüfusu Çepnilerden oluşmuştur. Danişmentlilerin mirasçısı olan Çepniler eski Danişment merkezi olan Niksar'da Tacettinoğulları, Danişmentlilerin sınır kalesinin yer aldığı Mesudiye'de Hacı Emiroğulları ile yapılanmalarını sürdürmüştür (Demir, 2012: 4). Özellikle Hacı Emiroğulları beyliğinin Karadeniz bölgesinin Türkleşmesinde, Hristiyanların aleyhine sonuçlanacak nüfus boşlukları teşkil etmek, söz konusu boşluklara başta Çepniler olmak üzere Türkmen nüfusunu yerleştirmek gibi önemli görevler ifa ettikleri görülmektedir (Akat, 2006: 34).

Hacı Emiroğulları Beyliği döneminde Ordu, Giresun ve Vakfikebir'in bir kısmının fethedilmesi civardaki Türkler arasında büyük sempati uyandırmıştır. Süleyman Bey fetihlerin sonrasında beyliğin başkentini Ordu iline bağlı Eskipazar'a taşımıştır. Yani başkent manasında buraya "Ordu" ismi verilmiştir (Demir, 2012: 96). Hacı Emir Bey 1347 yılında Fatsa'yı fethetmiş ve 1348 tarihinde kurulan Türkmen ittifakına katılmıştır. 1357 yılında Hacı Emir Bey önderliğindeki Çepniler Maçka bölgesini yağmalayarak ganimetle geri dönmüşlerdir. 1358 yılında Hacı Emir Bey Rumlar üzerine akınlarına devam etmiş, ancak yukarıda belirtildiği gibi aynı yıl Hacı Emir Bey III. Alexios'un kız kardeşi ile evlenince Rumlara akın düzenleme geleneği devam ettirilememiştir (Bostan, 2002: 300).

1386 yılına kadar beyliğin başında bulunan Hacı Emir Bey'in hastalığı üzerine yerine oğlu Süleyman Bey geçmiş, ancak Hacı Emir Bey'in iyileşince tekrar beyliğin başına

geçmeyi istemesi baba ile oğulun arasını açmıştır. Bunun üzerine fırsattan istifade etmek isteyen Tacettinoğulları Hacı Emiroğulları'na saldırmıştır (Sümer, 1999: 325). Bunun üzerine Süleyman Bey, Kadı Burhanettin'den yardım talep etmiş, Kadı Burhanettin Tacettin Bey'in faaliyetlerine son vermesi için bir ferman göndermiştir (İnan, 1996: 65). Fermanı iletmekle görevli elçiler görevlerini tamamlayıp dönmeden Emir Tacettin Hacı Emiroğulları'na saldırmış, ancak Süleyman Bey 1386 yılında Tacettinoğulları Beyliğini mağlup ederek topraklarına katmış, daha sonra da Giresun Kalesini zapt etmiştir (Erdoğan ve Celep, 2009: 2).

Yıldırım Bayezid döneminde (1398) Osmanlı egemenliğine girmiş olan Beyliğin doğu sınırlarının Şalpaazarı ve Beşikdüzü'ne, batıdan ise Terme'ye dayandığı, Terme'den güneyde Niksar'a, oradan Kelkit Vadisi boyunca Şebinkarahisar üzerinden Kürtün'e ve oradan da kuzeyde Vakfıkebir'den denize uzandığı bilinmektedir (Demir, 2). Bugünkü haritaya göre, beyliğin sınırları içerisinde Ordu ilinin tamamı, Giresun'un kuzey tarafları, Samsun'un doğu kısımları, Tokat'ın kuzeyi ve Trabzon'un batısı girmektedir. Dönemin Bizanslı tarihçilerinden Halkokondil, Trabzon'un doğusundaki bölgelerden Amasra'ya kadar uzanan Karadeniz sahil şeridinde Çepnilerin yaşadığını belirtmiştir (Sümer, 1992b: 15).

Osmanlıların 1402 yılında Timur'a mağlup olmasından sonra bu beylik tekrar kurulmuş, 1427 yılına kadar varlıklarını sürdürebilmiş, ancak daha sonra tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

3.3.3. Kürtün ve Torul: Çepnilerin yeni merkezi

Yukarıda belirtildiği gibi Çepnilerin ilk kolunu Samsun'dan sahil boyunca doğuya doğru ilerleyen gruplar oluştururken diğer kolunu Karadeniz dağlarında yaylacılık yapan ve Harşit Vadisinden sahile inenler oluşturmuştur. 1370'li yıllardan itibaren Yukarı Kelkit Vadisinde yaşayan Çepniler kuzeye doğru ilerleyip Harşit Deresi çevresi yakınlarına yerleşmişlerdir. Çepnilerin Harşit Havzasına ve Kürtün-Trabzon yaylalarına yerleşmesi Trabzon Rum İmparatorluğunu rahatsız edici bir gelişme olmuştur. Nitekim İmparator III. Alexios 1380 yılında Harşit Vadisinin güney kısmında bulunan Çepnilere saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıların sonucunda iki taraf da önemli kayıplar vermiş, ancak Rumlar Çepnileri bölgeden atmaya muvaffak olamamıştır. Sonraki yıllarda Çepniler bölgede yer alan küçük Rum kalelerini birer birer ele geçirip yöreye gazi dervişlerin öncülüğünde Türkmenleri yerleştirmişlerdir (Sümer, 1992b: 14).

Bilgin'e (2000) göre Harşit Çepnileri diğer iki hısım beylik olan Tacettinoğulları ve Hacı Emiroğulları'nın riyaseti altına bulunmamış, tersine her iki beyliğin de Rumlarla evlilik akrabalıkları daha ön planda olmuştur. Yazar ayrıca Harşit Çepnilerinin üçüncü beyliği olarak görülen Şebinkarahisar'daki Çobanoğulları ile ittifak kurmuş olmalarının mümkün olduğunu, zira Çobanlı Şeyh Hasan'ın 1336 yılında Trabzon'a yürüdüğünde Harşit Çepnilerinin kendisine destek çıktıklarını, ayrıca coğrafi olarak Şebinkarahisar'dan Harşit Vadisinin güneyine ulaşımın kolay olduğunu belirtmiştir. Yukarı ve Orta Harşit boyları ile Harşit'in kolları ve onlara yakın yerleri merkez edinen Çepniler Kürtün'den başlayarak Harşit Havzası boyunca Karadeniz'e gelmişler ve bu iki havzanın iki yanındaki yerleri yurt haline getirmişlerdir (Sümer, 1999: 325).

Harşit Çepnilerinden Kürtün Beyi Melik Ahmed Bey Trabzon Rum İmparatorluğunun önemli merkezlerinden Bedrama Kalesini almış, bölgenin yurt olarak iskânı için gazi dervişlerden Mevlana Ede Derviş'e yer bağışlamış ve bölge halkına hizmet edecek bir zaviye inşası için vakıf kurmuştur. Bu dönemin Bizans tarihçisi Halkokandil'e göre Trabzon'un doğusundaki yörelerden Amasra'ya kadar uzanan bütün Karadeniz kıyılarında Çepniler yoğun bir şekilde yaşamaktadır (Sümer, 1992b: 15). Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, Karadeniz Çepnileri beylik veya boy olarak iki yüz yıllık zaman diliminde bağımsız ya da yarı bağımsız biçimde serbestçe yaşamış, çevrede bulunan beylik ve devletlere adeta kök söktürmüştür.

3.4. Osmanlılar Döneminde Çepnilerin Tarihi Gelişimi

Osmanlıların beylikten devlete geçiş yapması ve Anadolu'da Türk birliğini tesis ederek Harşit havzasına hâkim olması yüzyıl sürmüştür. Hatta bu süre Fetret Devriyle elli yıl kadar uzamıştır. II. Murad'ın komutanlarından Yörgüç Paşa 1427 yılında Hacı Emiroğullarını ilhak etmiş, bunun üzerine beylik toprakları bölünüp kazalar haline getirilmiştir (Demir, 78). 1442 yılında Osmanlı deniz kuvvetleri Trabzon'u alamamış ancak Trabzon Rum İmparatorluğu vergiye bağlanmıştır (Bostan, 2002: 4). 1455 yılında cari Osmanlı idari teşkilatlanmasına göre Bolaman Nehri ile Aksu Nehri sınır tayin edilerek üç farklı kaza teşkil edilmiştir. Bu çerçevede Bolaman Nehrinin batısı Canik Sancağına tabi kılınmış, iki nehir arası Vilayet-i Bayramlı, Aksu Nehrinin doğusu ise Vilayet-i Çepni olarak tesmiye edilmiştir (Demir, 78). 1456 yılında Erdebil Ocağının manevi büyüklerinden Şeyh Cüneyd bazı Çepnilerin de dâhil olduğu Türkmenlerle Trabzon'a saldırmış, İmparatorun ordusunu mağlup etmiş ancak Fatih Sultan Mehmed'in kuvvet göndermesi

üzerine kuşatmayı bitirmek zorunda kalmıştır (Bostan, 2002: 4). Bu dönemde Harşit Havzasındaki Çepniler Osmanlı devleti ile Akkoyunlular arasında kalmışlardır.

Akkoyunlular Fatih Sultan Mehmed'in 1461 yılında Trabzon'a düzenlediği sefere mani olmak için reisliğini Hacı Emir Bey'in yaptığı grubu kışkırtmıştır. Hacı Emiroğullarının bu yaklaşımına karşın HarşitÇepnilileri Osmanlının yanında durmuş ve Fatih'in ordusuna iştirak etmişlerdir (Demir, 78). 15 Ağustos 1461 tarihinde son Trabzon İmparatoru David MegasKomnenos teslim olmuş, bunun sonucunda Giresun'dan Hopa'ya kadarki yerleşim yerleri Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Fetih sonrasında çok sayıda Çepni ailesi Trabzon ve Rize'ye yerleşmiştir. Özellikle Sancaktar, Bayraktar ve Sancaktar soyadlı aileler 1461 yılından sonra Doğu Karadeniz'e dağılmaya başlamıştır.

Trabzon'un 1461 yılında fethini müteakip Görele, Tirebolu, Bedreme ve Giresun kaleleri de fethedilerek Canik yoluyla Tokat'a ulaşılmıştır. Daha sonraki yıllarda doğuda Gürcistan sınırındaki kaleler ile Gümüşhane-Trabzon arasındaki Torul bölgesi alınmış ve bu şekilde Trabzon'un fethi tamamlanmıştır. Osmanlılardan çok evvel Kürtün-Dereli-Giresun – Tirebolu-Eynesil arasındaki kırsal kesime egemen olan Çepni beyleri fetih sırasında Osmanlılara yardım etmiş, elde edilen başarılarında rol oynamış, fetihden sonra Osmanlı Devleti bunların hemen hepsine zeamet ve tımar gibi dirlikler vererek onları hizmetine almıştır. Öte yandan Çepni halkının büyük bir bölümü müsellemler olarak hizmete alınmış, cami ve zaviyelerde görevlendirilerek vergiden muaf tutulmuşlardır (Sümer, 1992c: 45-52).

Çepniler sadece Anadolu'nun, Rumeli'nin ve Kuzey Suriye'nin Türkleştirilmesinde önemli katkılar sağlamamış, aynı zamanda başka beyliklerin ve devletlerin kuruluşunda da önemli bir rol oynamışlardır. Örneğin kuruluşundan itibaren Akkoyunluların esas kuvvetini oluşturan unsur Çepniler olmuştur. Çepnilerden bir grup Uzun Hasan döneminde Akkoyunlu riyasetine girmiş, başlarındaki İlaldı Bey 1469 yılındaki Bitlis'in fethinde yer almıştır (Sümer, 1999: 326).

Bir süre Akkoyunlular ile Osmanlı devleti arasında tampon bölge olarak kalan Harşit-Kürtün bölgesi 1473 Otlukbeli Savaşı sonrasında rahata ermiş, 1479 yılında Torul ve Canca kaleleri de fethedilerek Harşit Havzası ve Karadeniz bölgesi tamamen ele geçirilmiştir. Bu fetihlerin ardından Kürtün, Trabzon sancağı olmuştur. 1486 yılında Giresun, Tirebolu, Görele, Gümüşhane ve Torul Kürtün Sancağının illeri haline gelmiştir. Çepniler, 15. yüzyılın birinci yarısında Kürtün-Eynesil-Dereli-Giresun arasındaki geniş sahaya hâkim

olmuşlardır (Sümer, 1992b: 45). Bu bölge 1486 tarihli kayıtlarda “Zeamet-i Kürtün”, 1515 ve 1536 tarihleri arasındaki kayıtlarda “Vilayet-i Çepni”, 1538 tarihli kayıtlarda ise Giresun, Çepni Nahiyesi, 18. yüzyıl ahkâm kayıtlarında da Çepni Nahiyesi veya kadılığı olarak isimlendirilmiştir (Bostan, 2002: 300).

Özkan'a (2012: 726) göre Kürtün sancağında 1486 yılında 67 Hristiyan aile ve 901 Müslüman aile yaşıyordu. Kürtün sancağının nüfus değişimi Tablo 4.1.'de görülebilmektedir.

Tablo 3.1.: Kürtün Sancağının nüfus değişimi

Yıllar	Müslüman Aileler	Hristiyan Aileler
1486	901	67
1515	2253	469
1554	3303	605
1583	5470	958

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi Kürtün sancağının nüfusu sürekli artmıştır. Bu artışın temel nedeni bölgede tesis edilen barış ortamı olmuştur. 11. yüzyıldan itibaren bu bölge sürekli bir savaşın içinde olmuş, Osmanlı yönetimi ile bu savaş sona ermiş ve nispeten istikrarlı bir dönem başlamıştır. Diğer bir neden ise vadinin zengin maden yatakları olmuştur. Bu durum diğer yerlerde yaşayan insanları cezbetmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti maden işçilerinden vergi almamış, bu durum aynı zamanda bölgenin gayrimüslim nüfusunu da artırıcı bir rol oynamıştır.

16. yüzyılın başlangıcındaki en önemli gelişme Erdebil'deki Safevi tarikatının devletleşme sürecine girmesiyle yaşanmıştır. 1500 yılında Erzincan'a giden Şah İsmail müritleri vasıtasıyla Türkmenlere çağrıda bulunmuş, bunun üzerine Türkmenler adeta Erzincan'a akın etmiştir. Bu topluluğun başına geçen Şah İsmail 1501 yılında Akkoyunluları mağlup ederek Şii Safevi Devletini ilan etmiştir. Çepnilerin de dâhil olduğu Anadolu Türkler sadece Azerbaycan ve İran'da Safevi devletinin kurucu unsurlarından biri olmakla kalmamış, 17. yüzyılın ortalarına kadar devam eden göçlerle bu süreci desteklemiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Çepnileri Safevilerde hassa ordusu gibi önemli birimlerde görev yapmışlardır (Sümer, 1992b: 82).

Trabzon Sancakbeyi Selim Anadolu'da başlayan Kızılbaş ayaklanmaları nedeniyle 1508 yılında Harşit Vadisi yolu ile Bayburt'a kadar uzanan bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer sırasında bir grup Osmanlı askeri Gidek Tepesini aşarak Orta Harşit Vadisi üzerinden Torul'a ulaşmıştır. Doğu Anadolu Alevi Türkleri, Safevilere duydukları sempatiden dolayı Osmanlı Sultanı II. Bayezid döneminde Mora'ya sürülmüştür. Ancak bu atılan adım pek işe yaramamış, 1511 yılında Güneybatı Anadolu'da Şah İsmail tarafından desteklenen Alevi Şahkulu isyanı patlak vermiştir. Aynı yıl Sultan II. Bayezid'in oğulları Şehzade Selim ve Şehzade Ahmet taht için mücadele etmiş, Şah İsmail bu mücadelede Şehzade Ahmet'e destek vermiştir (Özkul, 2019: 29).

I. Selim'in kardeşi ile mücadele ettiği sırada meydana gelen "Kızılbaş Fetreti" döneminde, Trabzon sancağında Çepnilerin yaşadığı bölgelerden biri olan Harşit havzası çevresinde büyük sorunlar yaşanmış ve bu bölgedeki halkın bir bölümü Kızılbaşlarca zorla alınıp kaçırılmıştır. Söz konusu olayla ilgili kayıtlarda "*Bundan evvel Kızılbaş gaflet ile gelüp, Kürtün vilayetine girüpre'aya zaruri ita'atedüp bile gittikleri sebepten mülkleri ve esbabları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendilerine emr olunmuş idi. Şolre'aya ki gelüp mülkine mutasarrıf olmayan re'ayanın mülklerine her kim mutasarrıf ise bennak resmin ve öşriün vesair rüsümün sahib-i timara eda eyleye*" biçiminde bilgi verilmektedir (Bostan, 2002: 301).

Taç giyme töreninden kısa bir süre sonra Sultan Selim, Kızılbaş Alevileri hakkında şöyle bir fetva yayınlamıştır: "*Ey Müslümanlar bilin ki, lideri Erdebil oğlu İsmail olan Kızılbaş halkı, Peygamberimizin kanunlarını (şeriat), geleneğini (sünnet), İslam dinini, din bilimini ve bize neyin doğru neyin yanlış olduğunu bildiren Kur'an'ı hor görmüşlerdir. Yüce Allah'ın yasakladıklarını mubah addetmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'e saldırmış ve ateşe atarak yakmışlardır. Kendi lanet liderlerini tanrı olarak görüp ona secde etmişlerdir. Hazreti Ebu Bekir ve Hazreti Ömer'in halifeliğini lanetlemiş ve inkâr etmişlerdir. Peygamberimizin hanımı, annemiz Ayşe'ye iftira atmışlardır. Peygamberimizin kanunlarını (şeriat) ve İslam dinini ortadan kaldırmaya niyetlenmişlerdir. Burada bahsedilenlere benzer diğer kötü ifadeler ve davranışlar hem şahsım hem de diğer İslam âlimleri tarafından açıkça bilinmektedir. Bu nedenle din hukukunun (şeriat) kurallarına ve kitaplarımızdaki haklara uygun olarak, bu topluluğun kâfir olduğuna ilişkin bir bildiri (fetva) yayınladık. Böyle bir topluluğu yok etmek her Müslümanın görevidir. Bu uğurda ölen kişiler şehit olarak cennete (Cennetül-Ala) kavuşacaklardır. Ölen kâfirler aşağılanacak ve en derin cehennemde bir*

yere düşeceklerdir. Bu topluluğun durumu kâfirlerden (Hıristiyan ve Yahudiler) daha kötüdür. Bu insanların kestikleri ya da avladıkları hayvanlar ister şahinle ister yayla veya köpekle olsun, murdardır. Kendi aralarında veya diğer insanlarla yaptıkları evlilikler geçerli değildir. Miras hakları yoktur. Bir köyde yaşarlarsa, tüm köylüleri katlederek mallarını, değerlerini ve çocuklarını devralma hakkına sadece İslam Sultanı sahiptir. Bu değerler ancak İslam askerleri arasında bölünebilir. Bütün bunlardan sonra bu kişilerin tövbe ve pişmanlıklarını dinlememek, hepsini öldürmek gerekir. Bu şehirde onlardan birinin veya onları destekleyen birinin olduğu biliniyorsa, bunlar öldürülmelidir. Bu tür bir topluluk hem kâfir hem de zararlıdır. Bu iki nedenden dolayı onları öldürmek vaciptir.” (Tekindağ, 1967: 54-55).

Bu fetvaya dayanarak Sultan Selim Anadolu Alevilerinin infazını emretmiştir. Bazı kaynaklar bu dönemde yaklaşık 40.000 Alevinin idam edildiğini iddia etmektedir (Karakaya, 2018: 29). Bundan sonra Safeviler'e sefer düzenlenmiş, 1514'te İran'ın Çaldıran kentinde Osmanlı ve Safevi orduları savaşmıştır. Bu savaşın temel nedeni Safevi lideri Şah İsmail'in Anadolu'da Şiiliği yaymaya yönelik saldırgan politikaları olarak gösterilmiştir¹. Osmanlı ordusu savaşı kazanmış ve Şah İsmail Doğu İran'a kaçmak zorunda kalmıştır. Bu karışıklıkların yaşandığı bölge 1514 yılında yaşanan Çaldıran Savaşı sonrası nispeten sükûnete ermiştir. Bu sefer sırasında Trabzon Sancağındaki Çepniler Osmanlı Devleti'ne büyük katkı sağlamışlardır (Bostan, 2002: 312).

Öte yandan bu savaş Anadolu Alevileri için trajik sonuçlar doğurmuştur. Sultan Selim, başka Şii isyanlarını önlemek için Alevileri sınır dışı etme politikasına devam etmiştir. Alevi Çepniler de bu politikadan etkilenmiştir. Çepnilerin bir kısmı Şah İsmail'e yardım ettiği gerekçesiyle Sultan Selim tarafından sürgün edilmiştir. Çepnilerin çok küçük bir bölümü Safevi Ordusu'na katılmak için İran'a göç etmiştir (Yüksel ve Balcı, 2015: 14).

Kanuni döneminde ise Harşit ve Canik Çepnilerinin Doğu Anadolu'daki kalelerde gönüllü görev yaptığı bilinmektedir. Ancak Irak ve İran seferi (1534) sırasında Safeviler için casusluk yaptıkları gerekçesiyle bu Çepniler Van Gölü civarındaki kalelerden çıkarılmışlardır (Sümer, 1992b: 330). Ayrıca bu sefer esnasında Harşit Vadisinden geçerken

¹Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd, Alevi Çepniler arasında lider olarak görülüyordu. Şeyh Cüneyd, Harşit Vadisi'ne çok yakın olan Kelkit vadisine yerleşmiş ve 1454'te Çepni askerlerinin yardımıyla Trabzon'u kuşatmıştır. Ölümünden sonra Çepnilerin bu aileye sadakati devam etmiştir. Bazı Çepniler, Şeyh Cüneyd'in mezarının Kürtün'ün Pinti merasında olduğuna inanmıştır.

Kanuni eski Gümüşhane'nin imar edilmesine ve yöredeki gümüş madenlerinin çıkarılmasına karar vermiştir.

Şah İsmail'in oğlu Tahmasp (1524-1576) döneminde Safevilere hizmet eden Çepnilerin başında Maksud Bey bulunmuştur. Bu dönemde ön planda olan Çepni beylerinden Süleyman Bey Urmiyehâkimi, Şah Ali Sultan ise Van hâkimi olarak görev yapmıştır. Tahmasp'ın ölümünden sonra Çepnileri Safevi devleti adına Karabağ'da Gürcülerle savaşan Celaloğlu Muhammed Bey, Mahmud Halife ve Dönmez Sultan temsil etmiştir. (Sümer, 1991: 6). Şah Abbas döneminde ise İran'daki söz konusu Çepniler Uğurlu Sultan, Murat Han Sultan gibi reisleri aracılığıyla itibar görmüş ancak daha sonra Hazar Denizi'nin güneyine sürülerek yaptırımı uğramışlardır (Bostan, 2002: 307).

16. yüzyıl Çepniler için gerek siyasi gerekse de ekonomik bakımdan farklılık göstermiştir. 1515, 1555 ve 1583 kayıtlarına göre Çepniler Vilayet-i Kürtün ve Vilayet-i Çepni olarak belirtilen yerlerde yaşamış ve gittikçe Trabzon'un batılarına doğru yayılmışlardır. Bu yüzyılın başında Çepnilerin tamamına yakını Türk köylülerinden olup savaş zamanında atı ve silahı ile sefere katılan ancak her türlü vergiden muaf olarak toprağını ekip biçen atlı asker niteliği taşımışlardır. Bununla birlikte daha sonra mütesellimliklerine son verilmiş ve raiyyet yani vergi yükümlüsü köylü durumuna tenzil edilmişlerdir (Kırzıoğlu,1991: 69-77). Bu durum ise 17. yüzyıl boyunca farklı isyanların meydana gelmesine yol açan önemli bir gelişme olmuştur.

Celali isyanları 1596 yılından başlayıp 1610'lu yıllara kadar devam etmiş, bu hareketler Anadolu'nun neredeyse her tarafında önemli oranda hissedilmiştir. Türkmenler kapıkulu ve tımar sisteminin bozulmasına ve dirliklerin devşirmelere verilmesine tepki olarak ayaklanmış, devletin bu isyanları bastırmada uyguladığı sert tedbirler Anadolu'da nüfus değişimlerine neden olmuştur (Goloğlu, 2000: 53). Bu isyanlara Trabzon Sancağından da katılanlar olmuş, meydana gelen nüfus boşlukları Türkmen aşiretleri tarafından doldurulmuştur. Bu çerçevede Harşit Çepnileri de 17. yüzyıldan itibaren gruplar halinde Trabzon'un doğusundaki yerlere göçmeye ve oralara yerleşmeye başlamışlardır. Bu dönemde Sürmene kazasının sağ tarafında yer alan köylerdeki Çepnilerin zaman zaman komşularını rahatsız ettiği bilinmektedir (Sümer, 1992b: 94).

Doğu Karadeniz bölgesinde devlet otoritesinin zayıflaması dış saldırıları beraberinde getirmiştir. Rus Kazakları Don Nehri deltasından gelip Karadeniz kıyılarına saldırmışlardır.

Kazaklar 1614 yılında Sinop'u, 1621 yılında Rize'yi, 1624 yılında Görele ve Tirebolu sahillerini yağmalamaya çalışmış, ancak yerel halk bu saldırılara devletle birlikte karşı koymuştur. Sancak merkezi Trabzon ise 1610 yılından başlayıp 1637 yılına kadar dört kez saldırıya uğramış, büyük uğraşlarla bu saldırılar bertaraf edilmiştir (Goloğlu, 2000: 57-61).

18. yüzyılda toprak sisteminin daha da bozulması ve diğer devletlere karşı alınan mağlubiyetler ülke içinde yeni göç ve iskân hareketlerine yol açmakla kalmamış, ayrıca yerel unsurların güçlenmesine neden olmuştur. Devlet önce bu unsurları derebeyi olarak adlandırıp tanımama politikasını takip etmişse de daha sonra bunlara ayan demek suretiyle kabul etmek zorunda kalmıştır. Doğu Karadeniz bölgesindeki bu ayanların büyük çoğunluğunu Çepniler teşkil etmiştir. Batıda Tirebolu, Görele ve Vakfikebir ayanları ile Trabzon'un doğusundaki ayanlar arasında sert çatışmalar yaşanmış, bu çatışmaların neticesinde bazı Çepni toplulukları Rize, Sürmene ve Of yörelerine yerleşmişlerdir. Bu yerleşmeler sonucunda gayrimüslimler başka yerlere göç etmiş yani Müslümanlar bölgede nüfus çoğunluğuna ulaşmıştır (Sümer, 1992b: 94).

18. yüzyılın başlangıcında Trabzon Mütesellimi Murtaza'nın nüfuz bölgesinde yer alan Görele'nin iltizamlı arazi reayalarından olan Çepniler yerlerini terk etmiş ve etrafa dağılmışlardır. Görele'ye önceki asırda Kürtün tarafından gelmiş olan bu Çepni grupları Trabzon ve Giresun arasındaki bölgede çevre insanına zulmetmeye başlamışlardır. Devlet bu grupları kontrol etmek üzere bölgeye asker göndermişse de bu gruplar Espiye Madenine kaçarak buraya yerleşmişlerdir (Halaçoğlu, 1988: 87). Bu itibarla Espiye Madeni Müdürü'ne söz konusu grupların bölgeden çıkarılması ve eski mahalleri olan Görele'ye geri gönderilmeleri emredilmiştir. Aynı kapsamda bir emrin Trabzon ve Gümüşhane mütesellimlerine gönderilmesi bu grupların Espiye dışında başka yerlere gittiklerini de göstermektedir (Bostan, 2002: 366). Söz konusu gruplar bir süre sonra eski yerlerine geri gönderilmişlerdir (Halaçoğlu, 1988: 131).

1750'li yıllara doğru Görele ve Tirebolu ayanları ile Rize ayanları arasında üstünlük mücadelesinin başladığı görülmektedir. Trabzon Valiliğine tayin edilmiş olan Abdullah Paşa bu çatışmaları bastırmada muvaffak olmuştur (Bostan, 2002: 366). Goloğlu'nun (2000: 79) Laz- Çepni Kavgası olarak tesmiye ettiği bu hâkimiyet mücadelesi çoğu zaman silahlı çatışmalara sahne olmuştur. Trabzon'un doğusundaki ayanlar Lazlara, batısındaki ayanlar ise Çepnilere dayanmıştır. Her ikisi de aynı soyun uzantısı olan bu gruplar arasındaki ihtilaflar eskiden kalmış olup gerek Laz gerekse de Çepni ağaları bölgelerinde bağımsız bir

şekilde faaliyet göstermişlerdir. Hatta öyle ki bu ağaların özel askeri birlikleri dahi söz konusu olmuştur. Bu ağaların devlet nazarındaki değeri bu çatışmalarda elde ettikleri başarılarla göre değerlendirilmiştir. Devlet gücünü kanıtlayan ayana kapıcıbaşılık görevini tevdi ederek bunları kendi tarafına çekmeye gayret etmiştir.

Tirebolu ve Görele civarındaki Çepni ayanları ile Rize ve etrafı ayanları arasındaki çatışmalar bir süre durmuşsa da 1750 yılından itibaren tekrar canlanmış ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın Trabzon Valiliği döneminde tekrar sükûnet sağlanmış (Bostan, 2002: 368). 1757-1758 yıllarında ayanlar bölgede tekrar isyan etmiş, 1765 yılında Pazar kazasında yaşayan Çepnioğlu Ahmed eşkıyalar tarafından öldürülmüştür (Bostan, 2002: 302). 1774 yılındaki Osmanlı-Rus savaşı sırasında Trabzon, Rize, Of, Sürmene, Akçaabat, Vakfıkebir, Görele, Tirebolu, Keşan ve Giresun kadılarına gönderilen emirde o güne kadar sefere çağrıldıkları ancak gitmedikleri, yerinde rahat durmadıkları, sadece aralarında kavga ettikleri belirtilmiş, gücü yetenlerden asker istenmiş, gelmezlerse öldürülecekleri ihtar edilmiştir (Goloğlu, 2000: 85). 1779 yılında Ayanlık İzinnamesi yürürlüğe girmiş, 1786 yılında ise ayanlık ilga edilerek yerine Şehir Kethüdalığı getirilmiştir. Trabzon Mütessesimine gönderilen bir fermanla 1788 yılındaki Anapa Seferine bu ayanlardan askeri birlik talep edilmiştir. Tablo 4.2.'de yer alan bilgiler ayanların gerek sayıca çokluğunu gerekse de sahip oldukları silahlı askeri gücü göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Goloğlu, 2000: 87-90).

Tablo 3.2.: Ayanlardan istenen asker sayıları

Ayan İsimleri	Talep Edilen Asker Sayısı
Kalcızade	200
Kuğuzade	100
Abanozoğlu	100
Hacısalihoğlu	150
Biroğlu	100
Bahadıroğlu	150
Kölenkoğlu	150
Sakazade	150
Hacımusaoğlu	100
Eyüboğlu	200
Gümrükçüoğlu	150
Küçükibrahimoğlu	150
Küçükhacioğlu	150
Garaçoğlu	200
Canoğlu	150
Sarialioğlu	200
Tuzcuoğlu	100
Ekşioğlu	200
Yanbeyoğlu	150
MetoMehmed	150
Balta Hacı İsmail	150
Sıçan Hacı Hüseyin	100
Mehmed Bey	100
Mamoli Mustafa	200

1790 yılında Şehir Kethüdalığı sistemi terk edilerek tekrar ayanlığa dönmüş, sonraki yıl ise TuzcuzadeMemiş Ağa eski Trabzon Valisi SârıAbdullah Paşa'yı ve Kalcızade Ömer Ağayı katletmiştir (Goloğlu, 2000: 91-92). Bu şekilde 1800'lü yıllarda yaşanacak sorunların kapısı aralanmıştır. 19. yüzyılda Sürmene'nin sağ kesimlerinde Çepi olarak anılan bölük kumandanları zaman zaman komşularını rahatsız etmiştir. Sümer'e göre Çepi olarak adlandırılan bu kişiler bölgede yaşayan Çepnilerden başkası değildi (Bostan, 2002: 368). 1800'lü yılların başında Of'u ziyaret eden Defner Bölümlü köylülerinin Çepnilerden çekindiklerini ve bu Çepnili grupların üstüne silahlı güçlerin gönderildiğini belirtmektedir (Bostan, 2002: 369). Öte yandan bu dönemde ayanlar arasındaki çatışmalar daha da alevlenmiş ve devlete karşı isyana dönüşmüştür. 1816-1817 1. Tuzcuoğlu isyanı, 1818-1819 Kalcıoğlu-Hacısalihoğlu-Dedeoğlu isyanı, 1820-1821 2. Tuzcuoğlu isyanı, 1825-1826 Şatıroğlu isyanı, 1832 3. Tuzcuoğlu isyanı ve 1834 4. Tuzcuoğlu isyanı güçlükle bastırılabilmiştir (Goloğlu, 2000: 104-114).

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman halkını birleştirmek için pan-İslamcılık politikasını uygulamıştır. Bununla birlikte, pan-İslamizmi Sünni inancından doğduğu için Sultan II. Abdülhamid tüm Müslümanları Sünni İslam kapsamında birleştirmek istemiştir. Bu nedenle Anadolu'nun her yerinde medreseler (dini okullar) açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi eğitim kurumları olan bu medreseler, genellikle büyük camilerin bahçelerinde inşa edilmiş ve sadece din derslerinde Sünni İslam'ı öğretmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Alevi inancını baskı altına alması nedeniyle Çepniler yavaş yavaş inançlarını Sünni İslam olarak değiştirmiştir (Kaçar, 2010: 58). Günümüzde Doğu Karadeniz bölgesindeki Çepnilerin neredeyse tamamı Sünnilerden oluşmakta ve bazıları Alevi geçmişini inkâr etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında başlayan Sarıkamış Harekâtında Osmanlı ordusunun mağlup olması Kafkas cephesindeki Rus üstünlüğünün Karadeniz cephesine doğru kaymasıyla sonuçlanmıştır. Mukaddes Cihad fetvası çerçevesinde Harşit yöresinden birçok cepheye gönüllü birlikler sevk edilmiştir. Ruslar önce denizde açık bir üstünlük kurmuş, daha sonra Şubat 1916'da Rize'yi, mart ayında Of'u, Nisan ayında Trabzon'u ve temmuz ayında Bayburt ve Gümüşhane'yi karadan işgal etmişlerdir (Goloğlu, 2000: 173-176).

Bu işgalleri müteakip Ruslar durmamış, Torul'a da hâkim olarak Harşit Vadisinin doğusuna kadar ilerlemiş, ancak Çepnilerin sert direnişi, suların azgınlığı ve köprülerin tahrip edilmiş olması gibi nedenlerle nehrin batı yakasına geçememişlerdir (Güvendi 2010). Görüldüğü üzere Ruslar Tirebolu'ya kadar ilerlemiş ancak Çepnilerin şiddetli direnişi nedeniyle Harşit Nehri'nin batı kesimini alamamışlardır (Şekil 4.5.). Yani Harşit Nehri yaklaşık iki yıl boyunca Türkler ve Ruslar arasında bir tür sınır olmuştur.

Şekil 3.5.: Rus işgali

1917 Ekim Devrimi'nden sonra Rus ordusu bölgeden çekilmeye başlamıştır. Bununla birlikte yaklaşık iki yıllık işgal sürecinde sivil halka yapmadıklarını bırakmayan Ruslar çekilme sırasında da bu zulümlerine devam etmiştir. Öte yandan Çepniler her fırsatta Ruslara karşılık vermeye çalışmışlardır. Örnek olarak, Kürtün'e bağlı Karaçukur köyünde Ruslar köylülerin yiyeceklerini ve hayvanlarını yağmalarken Çepnili milisler düşmana basın yaparak insanları ve mallarını kurtarmışlardır (Üçüncüoğlu, 1998: 446).

Rusların bölgeden çekilmesini müteakip boşaltılan yerleri Ermeniler işgal etmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Vehip Paşa'nın komutasındaki Türk birlikleri ileri harekâta başlamış, bunun sonucunda 14 Şubat 1917 tarihinde Kürtün ve Tortul, 15 Şubat 1917 tarihinde Gümüşhane ve Vakfikebir, 17 Şubat 1917 tarihinde Akçaabat ve 24 Şubat 1917 tarihinde Trabzon kurtarılmıştır (Goloğlu, 2000: 179-180).

3.5. Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerinde Çepnilerin Tarihi Gelişimi

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir. Harşit üzerinden Erzurum'a giden Kazım Karabekir Paşa Gümüşhane'den geçerken kadınların “ekmek, ekmek” diye bağıştıklarını aktarmıştır. Bu tespit bölgenin yaşadığı açlık ve sefaleti gözler önüne sermesi bakımından önemlidir (Saydam, 1990: 93-94). Yine bu dönemde Ordu, Giresun ve Tirebolu'ya giden Kızılay heyeti insanların açlıktan öldüklerini nakletmektedir.

Bütün bu yaşananlara rağmen, Yunanlıların İzmir'i işgalinin üzerinden iki gün geçtikten sonra yöre halkı Giresun'da Belediye Reisi Topal Osman Ağa'nın liderliğinde protesto mitingi düzenlemiş ve Sadrazam'a kesin uyarı göndererek hükümeti göreve davet etmişlerdir (Köse, 2008). Daha önce Rusları Batum'a kadar takip eden 700 kişilik gönüllü ekibin başında bulunarak büyük hizmetler gerçekleştiren Topal Osman Ağa ile birlikte Alparslan Grubu kurucusu Tirebolulu Hüseyin Avni Bey (Alp Arslan) Millî Mücadele döneminde Çepnilerin gururu olmuşlardır. Topal Osman Ağa ayrıca Pontus Rum Devleti hayalleri gören Rum çetelerine karşı önemli bir mücadele örneği ortaya koymuş, Giresun-Harşit yöresindeki terörist faaliyetleri bertaraf etmiştir. Topal Osman Ağa daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle tesis edilen Giresun Gönüllü Alayı'nın başı olarak Ankara'da görev yapmıştır.

Tirebolulu Hüseyin Avni Bey Topal Osman Ağa'ya kıyasla daha az bilinse de çok iyi bir asker ve kültür tarihi alanında yazdığı eserlerle öne çıkmış bir kişiliktir. Hüseyin Avni Bey hem sayıları yaklaşık otuz bini bulan azınlık çetecilerine karşı savaşmış, hem de Kuvayı Milliye'ye destek kapsamında üç bin kişilik Giresun Nizamiye Alayını yani Alparslan Grubunu kurmuştur. Alp Arslan Grubu 1. Dünya Savaşında savaşan tecrübeli askerlerden, gönüllülerden ve yöredeki 18-19 yaşlarındaki Çepnili gençlerden oluşmuştur. Bu grup Orta ve Doğu Karadeniz bölgesindeki aktif çalışmalarıyla Mustafa Kemal Paşa'nın takdirlerine mazhar olmuştur (Köse, 2008).

Hüseyin Avni Bey ayrıca Giresun'da yayınlanan Işık, Gedikkaya ve Yeşil Giresun gibi yerel mecmualarda Alp Arslan müstear ismiyle yazılara yazarak halkı Milli Mücadeleye katılmaya davet etmiştir. Ayrıca Kazım Karabekir Paşa'nın isteği doğrultusunda Osman Ağa ile beraber hazırladıkları ve bölgedeki Çepnili gençlerden oluşan 1000 kişilik taburu Kars'a göndermişlerdir (Köse, 2008). Hüseyin Avni Bey Koçgiri İsyanının bastırılmasında da ön planda olmuş, Sakarya Savaşının en zorlu mevzileri olan Mangaltepe ve Gökyüzü meydanlarında savaştıktan sonra alayının başında askerleriyle birlikte şehit olmuştur.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni oluşturulan Türk kimliğine göre birçok kasaba ve köyün isimleri değiştirilmiştir. Özellikle 1950'den sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri Rumca, Kürtçe, Ermenice veya bir azınlık dilinden türetilmiş diğer kasaba, köy ve hatta coğrafi alan isimlerden rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Nitekim 1925 yılından 2000 yılına kadar Türkiye'de 15.585 yerin isimleri değiştirilmiştir (Nişanyan, 2011: 50). En

önemli değişiklikler Doğu Karadeniz kıyılarında ve Güneydoğu Türkiye'de yaşanmıştır. Giresun'da 189 ve Gümüşhane'de 209 yerin ismi değiştirilmiştir (Nişanyan, 2011: 51). Örneğin Harşit Doğankent, Güvenç Abdal'ın köyü Şıhlı Taşlıca olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik hareketliliği sağlama adına önemli adımlar atılmıştır. Bu adımların birisi de tarih boyunca maden yatağı olarak kullanılan bir bölgenin yeraltı zenginliklerinin çıkarılması olmuştur. 1922 yılında yani henüz Milli Mücadele devam ederken Harşit Havzasında Fransız bir şirkete maden arama ve işletme izni verilmiştir. 1923 yılında ise Lozan Antlaşması kapsamında yer alan imtiyazları çerçevesinde bir Amerikan şirketine Anadolu'da beş bin kilometrelik demiryolu yapma ve maden çıkarma imtiyazları sağlanmıştır. Bu ray hatları arasında Doğu Anadolu-Karadeniz demiryolu hattı da yer almış, Erzurum'dan gelecek hattın Harşit Vadisinden geçmesi planlanmıştır (Yüksel, 2010).

Sonuç itibariyle demiryolu planı hayata geçirilememiş, sadece 1927 yılında Görele ile Tirebolu arasında denize dökülen Harşit Nehrinin sahil tarafında asma köprü yapılabilmştir. Demiryolu yerine karayolu yapımı planlanan yörede 1933 yılında Harşit-Torul Şosesi yapılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte 1935 yılında Başbakan İsmet İnönü'nün, 1936 yılında Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın inceleme yapmak için geldiği Harşit Vadisinin ulaşım sorunu ancak 1952 yılında, o da dar şeritli, adi şose mahiyetinde yapılan bir yolla kısmen çözülebilmştir (Yüksel, 2010). Söz konusu karayolun verimli hale getirilmesi için 1975 yılında, demiryolu hattı için de 1976 yılında etütler yapılmıştır. 1998 yılında Tirebolu-Torul karayolu bitirilmiş olmasına rağmen demiryolu inşasına başlanamamıştır.

Bölgenin demografisi ve ekonomisi de cumhuriyetten sonra bazı değişikliklere maruz kalmıştır. Türk devleti, Karadeniz'de fındık ve çay yetiştiriciliğine yüksek miktarda teşvik vermiştir. Bu unsurlar, bölgenin özellikle kıyı kesimlerinin nüfusunu bir süre artırmıştır. Ancak tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, tarımdan kazanılan geliri azaltmıştır. Ayrıca ormanları korumak için devlet koyun ve keçi yetiştiriciliğini kısıtlamıştır. Bu faktörler bölge dışına göçü hızlandırmıştır. Bölge sakinlerin büyük çoğunluğu 1960'larda çalışmak için Almanya'ya ve Türkiye'nin sanayi illerine göç etmiştir (Yıldırım, 2016: 180-182).

3.6. Çepniler ile Alakalı Meydana Getirilen Eserler

Şevket'in (2003) meydana getirdiği eser, Trabzon tarihini ele alan ilk Türkçe eser olma niteliğini taşımaktadır. Eserde Çepniler ile alakalı, ilk olarak Türkistan'dan İran'a o bölgeden de Anadolu'ya geldikleri bilgilerine yer verilmektedir. Yine eser kapsamında, Anadolu'ya yüz bin kişi civarında gelen Çepnilerin önemli bir kısmının Giresun, Tirebolu, Görele ve Büyükliman'a yerleştiği geriye kalan kısmının da batı karadenize doğru hareket ettikleri belirtilmektedir (138-140).

Alpaslan'ın (1921) meydana getirdiği, “Trabzon İli Laz mı? Türk mü? adlı eserde, Çepniler'in Karadeniz bölgelerine gelmelerinden bahsedilerek, eserin yayınlandığı 1921 tarihindeki durumları ele alınmaktadır. Eserin günümüz Türkçesi ile basımı Hacıfettahoğlu'nun editörlüğün'de 1999 yılında yayımlanmış, ikinci baskısı ise 2003 yılında yayımlanmıştır. Eserde bugün bölgede hala devam etmekte olan, otçu göçü geleneğine de yer verilmiştir (124-158). Bu noktada, bugün, doğu karadenizin her yaylasında gerçekleştiren yayla şenliklerin meydana gelmesinde Çepnilerin önemli bir rolü bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

Atalay (1991) meydana getirdiği, “Bektaşilik ve Edebiyatı” adlı eserinde, Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı Divanü, Lügat'it Türk adlı eserden hareketle, Çepni Boyu'nun Oğuzların 24 boyundan biri olduklarından bahsederek, yaşam tarzları ve inançlarından bahsetmiştir (31-39).

Uzunçarşılı'nın (2000) meydana getirdiği, Karasi Vilayeti Tarihçesi isimli kitapta, Balıkesir civarında yaşayan Çepniler ile alakalı önemli bilgilere rastlanılmaktadır. Bölgede yaşayan Çepni'lerin büyük bir kısmının Alevi inancına mensup olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan Çepniler'de bugün olmasa bile bölgeye ilk geldikleri yüzyıllarda Alevilik inancına daha çok rastlanabileceği düşünülmektedir. Zira, Balıkesir'de yaşayan Çepniler'in bölgeye yine Karadeniz üzerinden gittikleri bilinmektedir.

Oğuzlar ve Çepniler ile alakalı birçok eser vermiş olan Faruk Sümer, 1992 yılında yayınlamış olduğu, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Detanları isimli kitabında, Çepniler'in yerleşim bölgeleri ve Oğuz teşkilatı içindeki yerini ele almaktadır. Sümer yine aynı yıl yayımladığı, “Çepniler Anadolu'nun Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu” adlı eserinde, Çepni Boyunun kökeni, Anadolu'ya gelişleri, ilk yerleşim yerleri

ve eserin yazılmış olduğu dönemdeki durumları hakkında önemli bilgilere yer vermektedir. Yine 1992 yılında yayımladığı, Tirebolu Tarihi adlı eseri ile, Çepni Boyunun Doğu Karadeniz bölgesindeki faaliyetleri ile alakalı genel bilgiler vererek sonrasında Tirebolu özelinde Çepniler’i ele almıştır.

Bugün literatüre, Çepniler ile alakalı önemli katkılar sunan Tellioglu (2007) meydana getirdiği “Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler” isimli kitabında, “Moğol İstasına Kadar Bölgede Türk Varlığı” isimli. 2. Bölümünde, “Çepni Boyunun Ortaya Çıkışı” alt bölümünde ilk olarak 1277 yılında Sinop’ta rastlanan Çepni boyunun Karadeniz Bölgesindeki faaliyetlerine değinmektedir. (123-132).

3.7. Çepnilerin İnançları ile Alakalı Meydana Getirilen Çalışmalar

Hasolok (1928) meydana getirdiği eserde, Bektaşî bölgelerine değinerek, Çepni Boyu açısından önemli kabul edilen pek çok kavrama değinmektedir. Hasolok aynı eser kapsamında, Makedonya’dan Anadolu’ya uzanan hat içindeki Bektaşî türbeleri ve yerleşim birimlerini de ele almaktadır.

Yörükhan’ın (1932) meydana getirdiği, “Müslümanlıktan Sonra Türk Mezhepleri” adlı çalışmasında, Kırşehir bölgesinde yaşayan Çepni’lerin inançlarını ele almakta ve Karadeniz bölgesinde yaşayan Çepni’lerin önemli bir kısmının sunni olduğunu belirtmektedir (396). Yine Yörükhan’ın (2002) meydana getirdiği “Anadoluda Aleviler ve Tahtacılar” adlı başka bir eserinde, Balıkesir, Çanakkale ve Adana yöresinde rastlanan Çepnilerin Hacı Bektaş Ocağı’na bağlı olmadıklarını kendilerine özel dedelik teşkilatlarının olduğunu belirtmektedir (139-141).

Türkdoğan’ın (2004) meydana getirdiği “Alevi Bektaşî Kimliği Sosyo-Antropolojik Bir Araştırma” isimli eserde, Muğla, Aydın ve İzmir yörelerinde yaşan Çepniler ve Tahtacılar hakkında önemli bilgilere rastlanılmaktadır.

Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Merkezi’nin yayın organı olan Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, otuz beşinci sayısında Güvenç Abdal Ocağı Özel Dosyasını yayımlamıştır. Bahsi geçen yayında Doğu Karadeniz Bölgesindeki Alevi Çepniler ve bunların Güvenç Abdal Ocağı ile bağlantıları ele alınmaya çalışılmıştır. Derginin bahsi bu sayısında, Doğu Karadeniz bölgesindeki Çepnilere birebir temas eden, “Karadeniz Çepnileri 1: Taşlıca Köyü” (YalçınUysal 2005), “Karadeniz Çepnileri-2: Eskiköy” (Yalçın-Uysal

2005), “Karadeniz epnileri 3: ęalpazarı ve Gürgentepe” (Yalçın-Uysal-Dikeroğlu 2005) isimli 3 yazıya yer verilmiştir. Bahsi geçen yazılarda bölgede gerçekleştirilen alan araştırması neticeleri doğrultusunda ismi geçen epni köylerinin Alevilik ile ve Güvenç Abdal Ocağı ile olan münasebetleri hakkında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Yine bahsi geçen dergide oşkun Kökel tarafından meydana getirilen “Güvenç Abdal Ocağı zerine Bir Değerlendirme” isimli yazıda da Güvenç Abdal Ocağı’ndan ve Çepniler ile olan bağlantısından, Necati Demir tarafından meydana getirilen “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Bayraktar, Sancaktar ve Alemdar Aileleri” isimli yazılarda da mevzu bahis olan ailelerin epnilik ve Alevilik ile olan ilişkilerine değinilmektedir.

epni Boyunun inançları ie alakalı bilgiler sunan kaynakların geneli, Çepniler’in Alevi-Bektaşi geleneğine mensup olduklarını belirtmektedir. Türkiye coğrafyasında bilhassa Batı Bölgesindeki Balıkesir, İzmir, Aydın gibi şehirlerde yaşamakta olan Çepniler tamamı ile Alevi inancına mensup olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi’ndeki epnilerinse gemi dönemlerde Alevi olduğu fikri ileri sürülüyor olsa bile günümüzde bölgede yaşamakta olan epni’lerin önemli bir kısmı Sünni inancına mensup olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin, epnilerin önemli bir kısmının Sunni inancına mensup olduğu bahsi geçen coğrafyada bazı yörelerde Alevi Çepniler’e de rastlanmaktadır. Bu yörelerden en önemlileri bugün Ordu Gürgentepe Köyü, Kürtün Taşlıca Köyü, Trabzon Eskiköy ve Giresun’a bağlı Dereli ilçesinin Bahçeli Köyü’nde yaşamakta olan epnilerdir.

SONUÇ

Bugün içinde bulunduğumuz ve bir parçası olduğumuz Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğunun devamı niteliğindedir. Zira, Türkiye Cumhuriyeti bir anda ortaya çıkmamış Osmanlı İmparatorluğunun çağın gerekliliklerinin gerisinde kalmasından ötürü zayıflaması karşısında Osmanlı Padişahı II. Mahmut tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı ile başlayan sürecin tamamlanması ile birlikte kurulmuştur. Başta, Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Cumhuriyetin kurulmasında rol oynayan devlet adamları farklı bir devlet ya da kültürün içinde yetişmemiş bizzat Osmanlı Devleti içerisinde, devletin bir unsuru olarak yetişmişlerdir. Cumhuriyetin kurulması Anadolu'daki Türk hakimiyeti açısından bir şeyi değiştirmemiş yalnızca yönetimin şekli değişmiştir. Bu noktalara değinilmesindeki sebep öncelik olarak çalışma kapsamında, Türk ve Osmanlı Devleti'ni birbirinden ayırmak gibi bir gaye güdülmediğini açıklamaktır. Osmanlı Türk ile Türk de Osmanlı ile özdeşleşmiştir. Ancak, Türk kimliğini yalnızca Osmanlı perspektifinden ele almak bu çalışmanın esas problemini oluşturan yanlış algılara sebebiyet vermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Karamanoğulları Beyliği, Kırım Hanlığı ve Türk unsurunun hâkim olduğu beylik ve devletleri fetetmesi, devletin ve dolayısı ile Türk milletinin devamlılığı açısından oldukça önem taşımaktadır. Ancak, Karamanoğlu Beyliğinin fetedilmesi Konya'nın Türkleşmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Zira o bölge zaten Türkleşmiş bir bölgedir.

Buradan hareketle, Doğu Karadeniz Bölgesinin, Türkleşmesinin Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmesinin ardından başladığı algısı oldukça yanlıştır. Konunun merkezinde Çepni Boyu olduğu için daha öncesi bir kenara bırakılmakta sadece Çepnilerin bölgeye geldiği tarihlerde bile Trabzon'un merkez bölgesi dışındaki yerleşim yerlerinde geniş kitleler halinde yaşayan Oğuz ve Kıpçak boylarına rastlanıldığı bilinmektedir. Hal böyle iken Doğu Karadeniz bölgesinin Türkleşmesinin 1461 yılındaki Trabzon'un fetedilmesinden sonra gerçekleştiği algısı son derece yanlıştır. Bu konuda akademik anlamda bir sorun bulunmamaktadır. Konu kapsamında değerli çalışmalar meydana getirilmiş bilhassa Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesi ve Bölgedeki Çepni faaliyetleri hakkında günümüzde de birçok Tarihçi konu kapsamında çalışmalar meydana getirmektedir. Lakin akademik düzeyde meydana getirilen çalışmalar sosyal ve politik alanlarda oldukça çok rastlanan bu yanlış algıların kırılması adına nitelik olarak yeterli olsa da sayı olarak yeterli değildir. Bu çalışma ile birlikte literatüre konu hakkında bir çalışma

daha kazandırılması amaçlanmış bu kapsamda Çepni Boyunun Doğu Karadeniz Bölgesine geldiği dönemden bugüne dek geçen süreçteki faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Bugün Doğu Karadeniz Bölgesinde, tarihi, kültürü hatta müziği ile bile birlikte oldukça önemli bir yeri bulunan Çepni Boyunun ele alındığı bu çalışmada görülmektedir ki, birçok oğuz ve kıpçak boyu ile birlikte Çepni Boyu Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde önemli roller oynamış hatta bölgenin savunulmasında ve işgal altından kurtulmasında her zaman en ön cephelerde mücadele vermiştir. Adından ilk olarak DivanüLügati't Türk'te rastlanan Çepni Boyu tarihsel süreç içerisinde birçok eser ve çalışmada adından söz ettirmiştir. Bu çalışma ve bu çalışmadan sonra meydana getirilecek pek çok çalışmada da adından söz ettirmeye devam edecek olan Çepni Boyu'nun Anadolu ve bilhassa Karadeniz'in Türkleşmesinde ve Türk kalmasındaki rolünün, göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu bu çalışmayla birlikte bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aça, M. (2009). Trabzon Şalpazarı Çepnileri ile Çuvaş Türklerinin Doğum Sonrası Etrafındaki İnanış ve Uygulamaları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi. *Karadeniz Uluslararası Dergisi*, 1, 21-24
- Akat, A. (2006). *Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepniler ve Çepni müziği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, E. (2002). Oğuz Türklerinin idari yapı ve boy teşkilatına bir bakış. *Türkler*, 20, 316-320.
- Albayrak, H. (2003). *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus* (İkinci Baskı). İstanbul: Babıali Kitaplığı.
- Atalay, B. (1941). *DivanüLügati't-Türk Tercümesi* (Cilt 3). Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Ataniyazov, S. (1994). *Şecere*. Aşkabat: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgin, M. (2000). *Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Etnik Tarihi Üzerine*. Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Trabzon Belediyesi Yayınları, Trabzon.
- Bostan, H. (2002). Anadolu'da Çepni iskanı. *Türkler*, 6, 299-311.
- Bryer, A. (2014). Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz istisnası. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 8(16), 177-237.
- Çelik, A. (1999). *Trabzon Şalpazarı Çepni kültürü*. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Çelik, A. (2002). Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki yeri ve önemi. *Türkler*, 6, 312-323.
- Çınar, S. (2016). *Sirderya Boyundaki IX-X. Yüzyıllarda Oğuz Şehirciliği (Yengi Kend Ve Farab Örneğinde)*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Demir, N. (2012). Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağının kuruluşu. *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Veli Araştırma Dergisi*, 63, 77-110.

- Demir, N.(2020). *Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde Bayraktar, Sancaktar ve Alemdar Aileleri*.08 Eylül 2020 tarihinde <http://yenimedya.gazi.edu.tr/index.php/tkhhbvd/article/view/827> adresinden alınmıştır.
- Dilcimen, K. (1940). *Canik Beyleri*. Samsun: CHP Samsun Halkevi Yayınları
- Ebülгази. B.H (1970). Şecere-i Terakime, (Türklerin Soy Kütüğü). Haz. Muharrem Ergin. By., Tercüman 1001 Temel Eser (33), ts.
- Erdoğan, H. ve Celep, Y. (2009). *Osmanlı öncesi Mesudiye Hacı Emiroğulları tarihi*. 08 Eylül 2020 tarihinde www.emirogullariailesi.com/emiroglu/id19.html adresinden alınmıştır.
- Goloğlu, M. (2000). *Trabzon Tarihi (Fetihten Kurtuluşa Kadar)*.Trabzon: Serander Yayınları.
- Gündüz, T. (2002). Oğuzlar/Türkmenler.*Türkler*, 2, 263-276.
- Hacıfettahoğlu, İ. (2003). Sakarya Şehidi Hüseyin Avni Bey. Ankara: Atlas Yayıncılık.
- Halaçoğlu, Y. (1988). *XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun iskan siyaseti ve aşiretlerin yerleştirilmesi*.Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Heredotos (2011). *Tarih*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnan, K. (1996). Giresun ve havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar).*Giresun Tarihi Sempozyumu*, 24- 25 Mayıs 1996, 59-76.
- Kaçar, B. Z. (2010). *Çepnilerde din ve sosyal kültürel hayat*Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Kafesoğlu, İ. (2002). Türkmen adı, manası ve mahiyeti. *Türkler*, 4, 580-584.
- Karakaya, B. (2018). *Theprocess of marginalization of theAlevi in theOttomanEmpire: A historicalperspective*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Norwegian School Of Theology, Oslo.
- Kaşgarlı Mahmud (1939). *Divan-ı Lügat-it Türk*, Çev. Besim Atalay, C.I, TDK Yayınları, İstanbul.

- Kaşgarlı.M. (1985). *Divanu Lugat-it-Türk Tercümesi*. Trc. Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, A. M. (2007). Avşarlar hakkında birkaç söz.*Avşarelleri Dergisi*, 1,4-6.
- Kırzioğlu, F. (1991). *Osmanlı tapu tahrir ve mühimme defterlerinde Gümüşhane Bölgesi Türk boy/oymak hatıraları ve madenler üzerine hükümlerden örnekler, geçmişte ve günümüzde Gümüşhane*.Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Yayınları.
- King, C. (2015). *Karadeniz*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Kökel, C. (2016). Harşitvadisinde Güvenç Abdal ve yaşamı. E. Ünlü (Editör), *Harşitvadisi tarih ve kültür yazıları içinde* (19-29). İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1925). Oğuz etnolojisine dair tarihi notlar.*TMS*, Ağustos, 185-211.
- Köse, M. (2008). *Alparslan grubu oluşuyor*. 08 Eylül 2020 tarihinde www.kazikbeliyaylasi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=266&Itemid=201 adresinden alınmıştır.
- Küçük, A. (2011). *Giresun Çepni folkloru*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Merçil, E. (1985). *Müslüman-Türk devletleri tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Nişanyan, S. (2011). *Hayali Coğrafyalar*. İstanbul: TesevPress.
- Orkun, H.N. (1994). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi* (Cilt: 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (2012). Karadeniz halkları, asimilasyon ve reasimilasyon. U. Biryol (Editör), *Karardı Karadeniziçinde* (163-179). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkul, M. K. (2019). *Musics of HarsitValley, northeasternTurkey*.Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pekin, S. (2011). *Harşithavzasında Çepniler*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adapazarı.
- Sümer, F. (1970). Anadolu'da Moğollar. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, 1-147.
- Sümer, F. (1991). Çepniler – IV.*Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 58, 4-25.

- Sümer, F. (1992a). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri - boy teşkilatı - destanları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Sümer, F. (1992b). *Çepniler*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Sümer, F. (1992c). *Tirebolu Tarihi*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şeşen, R. (1985). *İslam coğrafyasına göre Türkler ve Türk ülkeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Şimşek Umaç, Z. (2011). Balıkesir Çepnilerinde göçebelik ve iskân izleri. *Balıkesir Üniversitesi Dergisi*, 15, 177-188
- Tekindağ, M. C. (1967). Yeni kaynak ve vesikaların ışığı altında Yavuz Sultan Selim'in İran seferi. *Tarih Dergisi*, 22, 49-78.
- Telliöğlü, İ. (2007a). Doğu Karadeniz bölgesinin Türk yurdu haline gelmesi hakkında bir değerlendirme. *TurkishStudies / Türkoloji*, 2(2), 654-664.
- Telliöğlü, İ. (2007b). *Osmanlı hâkimiyetine kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Togan, A. Z.V. (1982). *Oğuz destanı (Reşideddin Oğuznamesi, tercüme ve tahlili)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Togan, Z.V. (1982). *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Toksoy, A. (2008). Kitâb-ı Diyarbekriyye'de Bayındırlılar (Kara Yülük Osman Bey'e kadar). *TurkishStudies*, 3(4), 206-817.
- Uzunçarşılı İ.H. (2000). *Karasi Vilayeti Tarihçesi*. Hazırlayan: Abdülmecid Mutaf, Balıkesir.
- Üçüncüoğlu, A.G. (1998). *Torul-Kürtün Tarihi*. Torul: Torul Belediyesi Yayınları.
- Ünal, O. (1980). *Horasan'dan Anadolu'ya*. Ankara: Töre Devlet Yayınevi.
- Xenophon (2014). *Anabasis - Onbinlerindönüşü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yalgin, A.R. (1943). *Anadolu'da Türk damgaları*. Bursa: Bursa Halkevi Neşriyatı.
- Yavuzcan, G. (2009). *Türk'ün Soy Ağacı/ Hive Hanı Ebu'l-Gazi Bahadır Han*. İstanbul: İlgi Kültür Yayıncılık.

- Yazıcızade, A. (2017). *Tevarih-i Al-i Selçuk (Oğuzname-SelçukluTarihi)*. Trc. Abdullah Bakır. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Yıldırım, D. (2016). Geçmişten bugüne Karadeniz'in değişen siyasal tercihleri. D. Yıldırım ve E. Haspolat (Editörler), *değişen Karadeniz'i anlamak içinde* (21-67). Ankara: Phoenix Press.
- Yörükân, Y.Z. (2002). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Hazırlayan: Turhan Yörükân, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yüksel, A. (2010). *Harşit Nahiyesinin Tirebolu'ya bağlanması*. 08 Eylül 2020 tarihinde www.harsitvadisi.com/yazar_detay.php?id=69 adresinden alınmıştır.
- Yüksel, A. ve Balcı, S. (2015). *Harşit Nahiyesi nüfus defteri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

EKLER

EK 1: epni Diyarı Olarak Bilinen Torul-Kültün Bölgesinden Fotoğraflar

Fotoğraflar, Torul ve Kültün bölgesinde çekilmiş ve ek olarak bölge açısından stratejik önem taşıyan Zigana dağından da fotoğraflara yer verilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Sergen BIYIK

Doğum Yeri ve Tarihi: Trabzon / 01.01.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Sakarya Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih

Lisansüstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih
ABD / Yüksek Lisans

İş Deneyimi

İletişim

e-posta Adresi: ssergenbiyik@gmail.com

Tarih 20.05.2021